

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΝΖ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1986

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Η ΠΡΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΥΒΟΙΑ

ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ*

Υ Π Ο

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΕΜΕΛΗ

Μητροπολίτου Μεσσηνίας

Εισαγωγικὸν ἢ προοιμιακὸν κεφάλαιον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς πολιτιστικῆς καταστάσεως τοῦ προχριστιανικοῦ ἐθνικοῦ κόσμου καὶ ἡ παράλληλος ἐξιστόρησις τῆς ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κόσμου ὑπάρξεως τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς Ἰουδαϊκῶν παροικιῶν, δεδομένου ὅτι «ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν» (Ἐβρ. 7,14), ὁ θεὸς ἰδρυτῆς τῆς Ἐκκλησίας¹. Ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτὸς κανὼν, διὰ τὴν συγγραφὴν γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἰσχύει βεβαίως καὶ διὰ τὴν συγγραφὴν Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μιᾶς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, πατριαρχικῆς ἢ αὐτοκεφάλου, ἢ μιᾶς μικρᾶς ἀπὸ γεωγραφικῆς ἐπόψεως τοπικῆς Ἐκκλησίας².

Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς νήσου Εὐβοίας, ἔχει καὶ αὐτὴ, ὡς καὶ πᾶσα, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοπικὴ Ἐκκλησία, τὸ προοιμιακὸν αὐτῆς κεφάλαιον, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν πολιτιστικὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων αὐτῆς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως, διαδόσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν αὐτῇ.

* Ἀφιέρωμα τιμῆς καὶ μνήμης εἰς τὴν ἱερὰν μορφήν τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου πρῶην Λήμνου Βασιλείου Ἀτέση († 9 Νοεμβρίου 1983).

1. Α. Διομήδους Κυριακοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμος Α', Ἀθῆναι 1881, σελ. 19-46. — Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Βασιλείου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμος Α', Κωνσταντινούπολις 1884, σελ. 13-24. — Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Γ' ἔκδοσις), Ἀθῆναι 1970, σελ. 17-28. — Γερασίου Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', Ἀθῆναι 1954, σελ. 151 κ.έ. καὶ σελ. 215 κ.έ.

2. Βλέπε, παραδείγματος χάριν: Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξάνδρεια 1935, σελ. 3-46. — Βασιλείου Ἀτέση Μητροπολίτου πρῶην Λήμνου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σκύρου, Ἀθῆναι 1961, σελ. 1-3. — Μητροπολίτου Σιδηροκάστρου Ἰωάννου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σάμου, Σάμος 1967, σελ. 11-30. — Ἀρχιμ. Μεθοδίου Φούγια, Ἱστορία τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Κορίνθου, Ἀθῆναι 1968, σελ. 29-36.

Ἡ Εὐβοία εἶναι ἡ τρίτη Ἑλληνικὴ νῆσος μετὰ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην. Πρὶν ἐπικρατῆσθαι τὸ ὄνομα Εὐβοία, ἡ νῆσος εἶχε διάφορα ὀνόματα, καὶ δὴ Μάκρις καὶ Δολίχη ἕνεκα τοῦ ἐπιμήκους σχήματος αὐτῆς, Ὅχη, ἀπὸ τὸ ὁμώνυμον κατὰ τὴν Κάρυστον ὄρος, Διακρία, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ Διακριῶν ὀρέων, Ἀβαντίς ἢ Ἀβαντιάς, ἐκ τῶν παλαιωτάτων κατοίκων αὐτῆς, Ἐλλοπία, ὡσαύτως ἐκ τῶν ἀρχαίων «ὀρειῶν» κατοίκων αὐτῆς, Ἀονία, ἀπὸ τὴν πελασγικὴν φυλὴν τῶν Ἀόνων, Ἀσωπίς, ἀπὸ τὸν μυθολογικὸν ποταμὸν Ἀσωπὸν, πατέρα τῆς μυθολογικῆς Εὐβοίας, Χαλκωδοντίς, ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς νήσου Χαλκώδοντα, Χαλκίς, κατὰ τὴν Βυζαντινὴν χρονικὴν περίοδον, ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς πόλιν, τὴν Χαλκίδα, Εὐριπος, ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου, τῆς ὀνομασίας ταύτης ἀναφερομένης εἰς τὰ πρακτικὰ ἱερῶν Συνόδων ἀπὸ τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐξῆς, Egriro, (Εὐριπος), ὀνομασία δοθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυτικῶν, Negreonte ἢ Negroonte κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν καὶ ἐνετοκρατίαν, τῆς ὀνομασίας ταύτης προελθούσης ἐκ παραφθορᾶς καὶ συμφυρμῶς τῆς λέξεως Egriro μὲ τὴν φράσιν Negro-ponte, δηλαδὴ Μαύρη γέφυρα, ἐκ τῆς γεφύρας τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου, ἢ Εὐριπογέφυρα.

Τὸ ἐπικρατῆσαν ὄνομα Εὐβοία προέρχεται ἀπὸ τὴν θυγατέρα τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, ὅστις, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Μυθολογίαν, ἐθεοποιήθη εἰς τὴν παρακειμένην πρὸς τὴν Εὐβοίαν Βοιωτίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ἦτο δὲ ἡ τοῦ Ἀσωποῦ Εὐβοία ἐρωμένη τοῦ Ποσειδῶνος. Δοθέντος ὅτι οἱ ποταμοί, ἕνεκα τῶν εὐεργετικῶν τῶν δυνάμεων, ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς οἱ ἀρχικοὶ βασιλεῖς τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἐπότιζον καὶ ὡς οἱ πατέρες τῶν λαῶν οἱ ὁποῖοι ἔζων παρὰ τὰς ὄχθας αὐτῶν, καὶ δεδομένης τῆς θέσεως τῆς Εὐβοίας ὡς νήσου περιβρεχομένης ὑπὸ τῆς θαλάσσης, θεὸς τῆς ὁποίας ἐθεωρεῖτο ὁ Ποσειδῶν, ἐξηγεῖται ὁ μυθολογικὸς ἔρωσ αὐτοῦ μετὰ τῆς «ἡρώινης» Εὐβοίας. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν, ἡ Εὐβοία ὀνομάσθη ἀπὸ παραλίον ἐν αὐτῇ σπήλαιον («Βοδὸς αὐλή») καλούμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μυθολογικὴ Ἴω ἐγέννησε τὸν Ἐπαφον. Τρίτη ἐκδοχὴ, διὰ τὸ ὄνομα τῆς Εὐβοίας, εἶναι ἡ θεωροῦσα αὐτὸ ὡς προερχόμενον ἀπὸ τὰς πλουσίας ἐν αὐτῇ βοσκὰς τῶν βοῶν καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν³. Τὴν Εὐβοίαν ἀναφέρει, ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος συγγραφέων, καὶ ὁ

3. «Παραμῆκης μὲν τοίνυν ἐστὶν ἡ νῆσος... διὰ δὲ τὴν στενότητα καὶ τὸ λεχθὲν μῆκος ὑπὸ τῶν παλαιῶν Μάκρις ὀνομάσθη... Οὐ μόνον δὲ Μάκρις ἐκλήθη ἡ νῆσος, ἀλλὰ καὶ Ἀβαντίς... Φησὶ δ' Ἀριστοτέλης ἐξ Ἄβας τῆς Φωκικῆς Θοῤῃας ὀρηθέντας ἐποικῆσαι τὴν νῆσον καὶ ἐπονομάσαι Ἄβαντας τοὺς ἔχοντας αὐτήν· οἱ δ' ἀπὸ ἡρώος φασί, καθάπερ καὶ Εὐβοία ἐν ἀπὸ ἡρώινης. Τάχα δ' ὡσπερ Βοδὸς αὐλὴ λέγεται τι ἄντρον ἐν τῇ πρὸς τὸν [Αἰγαῖον] τετραμμένη παραλίᾳ, ὅπου τὴν Ἴω φασὶ τεκεῖν Ἐπαφον, καὶ ἡ νῆσος ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἔσχε τοῦτο τοῦνομα. Καὶ Ὅχη δὲ ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος, καὶ ἐστὶν ὁμώνυμον αὐτῇ τὸ μέγιστον τῶν ἐνταῦθα ὄρων. Καὶ Ἐλλοπία δ' ὀνομάσθη ἀπὸ Ἑλλοπος τοῦ Ἴωνος...» (Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 444-445). — Κωνσταντίνου

“Ομηρος, ὡς ἐπίσης καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς Ἄβαντας. Ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ ὀνομάζει τὴν Εὐβοίαν «ιεράν», εἴτε διότι ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τινα θεόν, εἴτε διότι ἐτέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν θεοῦ τινος. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος χαρακτηρίζει τὴν Εὐβοίαν ὡς «νῆσον μεγάλην τε καὶ εὐδαίμονα»⁴.

Ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Εὐβοίας εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ μεγάλη καὶ σπουδαία σημασία τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων τῆς Χαλκίδος καὶ τῆς Ἐρετρίας, αἱ ὁποῖαι, ὡς καὶ ἄλλαι μεγάλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἀπετέλουν τότε αὐτοτελῆ κρατίδια. Διὰ τὴν Χαλκίδα ὁ Στράβων γράφει «ἡ Χαλκίς μητρόπολις τῆς νήσου τρόπον τινά, ἐπ’ αὐτῷ τῷ Εὐρίπῳ ἰδρυμένη», καὶ ἀλλαχοῦ «ὀμολογουμένως ἡ Χαλκίς φέρεται τὰ πρωτεῖα καὶ μητρόπολις αὕτη λέγεται τῶν Εὐβοέων, δευτερεῖ δ’ ἡ Ἐρέτρια». Διὰ δὲ τὴν Ἐρέτριαν σημειώνει, ὅτι εἶναι «πόλις μεγίστη τῆς Εὐβοίας μετὰ Χαλκίδα»⁵. Περὶ τὰς δύο ταύτας πόλεις τῆς νήσου, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἐκτίσθησαν «πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ὑπ’ Ἀθηναίων», συγκεντρώνεται ἡ προχριστιανικὴ ἱστορία τῆς Εὐβοίας. Αἱ δύο αὗται πόλεις ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα περιῆλθον εἰς ρῆξιν διὰ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Εὐβοίᾳ. Ἡ πολυετής αὕτη ρῆξις εἶναι γνωστὴ ὡς «Ληλαντικοὶ πόλεμοι» (700-660 π.Χ.), ἀπὸ τὴν παρὰ τὴν Χαλκίδα εὐφορον πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ Λήλαντος. Τελικῶς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐπεκράτησε τῆς Ἐρετρίας ἡ Χαλκίς, ἡ ὁποία κατὰ τὸ 650 π.Χ. ἐγένετο κυρίαρχος τῆς νήσου. Ἡ ἀκμὴ τῶν πόλεων αὐτῶν εἶχεν, ἐκτὸς ἄλλων ἐπιτυχιῶν, καὶ τὴν ἴδρυσιν ἀποικιῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς Χαλκιδικῆς ἐχούσης τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς ἐκ τῆς Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας. Ἀποικίας εἶχον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν (8ος-6ος αἰὼν π.Χ.). Ἄλλαι ἀξιόλογοι πόλεις ἐν Εὐβοίᾳ, ἀναφερόμεναι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, εἶναι ἡ «κώμη» τῆς Ἐρετρίας Ἀμάρυνθος, αἱ Γάμυνα καὶ ἡ Οἰχάλια ἐν τῇ Ἐρετρικῇ, ἡ Ἰστιαία, ἡ Αἰδηψός, αἱ Ὀροβία, ὁ Ὠρέος, τὸ Δῖον, καὶ αἱ Διάδες Ἀθηναίαι εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου, καὶ ἡ Κάρυστος, τὰ Στύρα, τὸ Μαρμάριον καὶ ὁ Γεραιστός ἐν τῇ νοτίῳ Εὐβοίᾳ. Ὁ Ὅμηρος, παλαιότερον, ἀναφέρει, πλὴν ἄλλων, τὰς Εὐβοϊκὰς πόλεις Χαλκίδα, Ἐρέτριαν, Ἰστιαίαν, Κήρυκτον, Δῖον, Κάρυστον, Στύρα καὶ Γεραιστόν⁶. Ἀξιοσημείωτον γεγονός διὰ τὴν Εὐβοίαν ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 506 π.Χ. ὑποταγὴ αὐτῆς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Μεταγενεστέρα προσπάθεια τῶν Εὐβοέων νὰ ἀποστατήσουν ἀπὸ τὰς

νου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 7-9. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 22-23, σημ. 10, 11 καὶ 1, 2.

4. Ὁμήρου, Ἰλιάς Β, 535-545. — Ἡρόδοτου, Ἱστορίαι V, 31.

5. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 446 καὶ 448.

6. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 445-446 καὶ 448. — Ὁμήρου, Ἰλιάς Β, 535-545 καὶ Ὀδύσεια γ, 177.

Ἄθηναι, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ καθυποταχθῆ ἄλλοτε ἡ νῆσος εἰς τοὺς Ἄθηναιούς τὸ 446 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Περικλέους. Ἐκτοτε ἡ Εὐβοία ἠκολούθησεν ὡς δορυφόρος τὴν ἱστορίαν τῶν Ἄθηνων. Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (495-469 π.Χ.) οἱ Εὐβοεῖς συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Ἄθηναιῶν, ἀπέκτησαν δὲ ἐκ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς συναναστροφῆς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἄθηναιῶν «τύπον ἀττικόν». Ὅταν, μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (431-404 π.Χ.), οἱ Εὐβοεῖς ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἄθηνων, παρέμειναν, ἐν τοσοῦτῳ, εὐνοϊκῶς διακείμενοι πρὸς τὸ κράτος τῶν Ἄθηνων, ἔλαβον δὲ μέρος εἰς τὴν δευτέραν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἐν ἔτει 337 π.Χ. διὰ τὴν ἀναχαίτισιν τῶν Σπαρτιατῶν. Περαιτέρω, μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ (338 π.Χ.) νίκην τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β' (359-336 π.Χ.) κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων, ἡ Εὐβοία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἐν ἔτει 146 π.Χ. ἡ Εὐβοία, συμμετασχοῦσα τοῦ πολέμου τῆς Ἀχαΐας κατὰ τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποίαν ἐβόηθει ἡ Ρώμη, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, τῆς πρωτεύουσας πόλεως Χαλκίδος κατασκαφείσης ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Λουκίου Μομμίου. Κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους σύμπασα ἡ Ἑλλάς. Συγχωνευθεῖσα ἡ Εὐβοία εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, περιλαμβάνετο ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀχαΐας, ἄλλοτε δέ, καὶ μάλιστα συχνότερον, εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τοὺς ἀμέσους πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ χρόνους ἡ Εὐβοία ἀπῆλauen ἡσυχίας⁷.

7. Ἄ δ. Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ, Εὐβοία, ἐν Μεγάλη Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα (Ἄ'Ο Φοῖνιξ), τόμος 11, σελ. 698-699. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 5-170.

Βιβλιογραφία κατ' ἐκλογὴν, διὰ τὴν προϊστορικὴν καὶ τὴν προχριστιανικὴν Εὐβοίαν: L. H. Sackett κ.λ.π. — Μετάφρασις Εὐας Σημαντωνῆ - Μπουρνιᾶ, Προϊστορικὴ Εὐβοία - Γενικὴ ἐπισκόπηση, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθῆναι 1974, σελ. 129-190 καὶ τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 145-208. — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ ά μ ψ ω ν, Ἡ νεολιθικὴ κεραμικὴ τῆς Βάρκας Ψαχνῶν (ἀνάτυπον ἐκ τῶν Χρονικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1975). — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ ά μ ψ ω ν, Ἀνασκαφὴ στὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ τῆς Βάρκας, Ψαχνῶν - Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΚΑ', Ἀθῆνα 1977, σελ. 5-60. — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ ά μ ψ ω ν, Προϊστορικὲς θέσεις καὶ οἰκισμοὶ στὴν Εὐβοία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΚΙ', Ἀθῆνα 1980, σελ. 91-249. — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ ά μ ψ ω ν, Ἡ νεολιθικὴ καὶ πρωτοελλαδικὴ Ι στὴν Εὐβοία, Ἀθῆναι 1980. — Ἀ δ α μ α ν τ ί ο υ Σ ά μ ψ ω ν Εὐβοικὴ Κύμη, 1981. — Εὐαγγέλου Κοφινιώτου, Ὀμηρικὴ Γεωγραφία, Ἀθῆναι 1884, σελ. 19, 157-159, 225, 235. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Τὸ «Δρακόσιτο» τῆς Ὀχης, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΚΒ', Ἀθῆνα 1978-1979, σελ. 63-68. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθῆνα 1964 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΑ', Ἀθῆναι 1964, σελ. 5-135). — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Α. Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον

Θρησκεία.

Πρὸ τῆς ἐμφανίσεως, τῆς διαδόσεως καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐλατρεύοντο ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς διάφοροι, ἡ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἅπαντες οἱ ψευδεῖς θεοὶ καὶ αἱ θεαὶ τῆς εἰδωλολατρείας. Ὑπῆρχον βεβαίως καὶ ναοὶ αὐτῶν εἰς διάφορα τῆς νήσου μέρη, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν τῶν ναῶν ἀπέκτησαν φήμην πανελλαδικήν, ὡς λ.χ. ὁ ναὸς τῆς

Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθῆναι 1962, σελ. 18-124. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΕ', Ἀθῆναι 1969, σελ. 249-290 καὶ τόμος ΙΣΤ', Ἀθῆναι 1970, σελ. 221-300. — Β. Γ. Γανώση, Ὑπῆρξεν ἡ Εὐβοϊκὴ Κύμη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα; ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Γ', Ἀθῆναι 1955, σελ. 131-136. — Ν. Δ. Πετσάλη, Εὐβοϊκὴ νομισματολογία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Α', Ἀθῆναι 1936, σελ. 9-21. — Θ. Θεοχάρη, Πέρσαι στὸν Εὐβοϊκόν, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΣΤ', Ἀθῆναι 1959, σελ. 256-261. — Μ. Ν. Κοντολέοντος, Ἡ ἀποικιακὴ ἐξάπλωσις τῆς Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΓ', Ἀθῆναι 1966, σελ. 18-32. — Ἰωάννου Στ. Παπασταύρου, Αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας κατὰ τὸν Β' Ἑλληνικὸν ἀποικισμὸν καὶ ἡ συμβολὴ τούτων εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Ζ', Ἀθῆναι 1960, σελ. 332-340. — Γιάννη Ἀναστασοπούλου, Ἱστορία τῆς ἰδρύσεως τῶν Εὐβοϊκῶν ἀποικιῶν (Η'-ΣΤ' π.Χ. αἰ.) Χαλκιδική - Ἰταλία - Σικελία, Χαλκίδα 1974. — W. P. Wallace — Μετάφρασις Ἰσμήνης Στιφانوῦ - Τριάντη, Ἱστορία τοῦ κοινοῦ τῶν Εὐβοέων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Γ', Ἀθῆναι 1963, σελ. 266-311. — Εὐσταθίου Ν. Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθῆναι 1968, σελ. 354-389. — Γεωργίου Δ. Φαράντου, Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τῶν Ἐρετρικῶν, ἡ γιγαντομαχία περὶ τῆς οὐσίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 231-244. — Βασιλείου Α. Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἐρετρικὴ Σχολή, Ἀθῆναι 1980. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Χαλκίδα ρωμαιοκρατούμενη, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΚΑ', Ἀθῆναι 1977, σελ. 61-74. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἡ πόλις τῆς Χαλκίδος κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθῆναι 1974, σελ. 97-110. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἑλληνιστικὴ Χαλκίς, Ἀθῆναι 1972. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Πολιτιστικὰ ποικίλα τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 245-253. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἀντίοχος ὁ Μέγας, Θεσσαλοὶ καὶ Χαλκιδεῖς, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΚΓ', Ἀθῆναι 1980, σελ. 312-322. — Ι. Χ. Πούλλου, Αἱ περὶ Εὐβοίας ἱστορικαὶ μνημεῖα τοῦ Πλουτάρχου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΒ', Ἀθῆναι 1965, σελ. 273-323. — Π. Δ. Μαστροδημήτηρ, Τὰ «Εὐβοϊκὰ» τοῦ Στράβωνος, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΑ', Ἀθῆναι 1964, σελ. 311-335. — Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, κατ' ἐκλογὴν, εἰδικῶν ἔργων καὶ μελετῶν περὶ τῆς προχριστιανικῆς Εὐβοίας, βλέπε καὶ Δ. Καλογεροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων (1471-1937), Ἀθῆναι 1937, καὶ Γ. Φουσάρα, Εὐβοϊκὴ Βιβλιογραφία, Ἀθῆναι (1955), ὡς καὶ τὸ Παράρτημα

Προσηφίας Ἀρτέμιδος κατὰ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀκρωτήριο ἐν βορείῳ Εὐβοίᾳ, τὸ μαντεῖον τοῦ Σελινουντίου Ἀπόλλωνος ἐν Ὀροβλαίς τοῦ Τελεθρίου ὄρους τῆς βορείου Εὐβοίας, ὁ ναὸς τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, καὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Ταμύναις τῆς κεντρικῆς Εὐβοίας.

Εἰδικώτερον, ἐν βορείῳ Εὐβοίᾳ ὑπῆρχε πανάρχαιος ναὸς τοῦ Κηναίου Διός, καλούμενος οὕτως ἀπὸ τὸ ἐν αὐτῇ ἀκρωτήριο Κήνιαιον. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐτέλεσε τὴν τελευταίαν, πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, θυσίαν ὁ μυθολογικὸς ἥρωας καὶ ἡμίθεος Ἡρακλῆς εἰς τὸν πατέρα του Δία. Ὁ Ἡρακλῆς εἶχεν ὀδηγήσει εἰς τὸ ἀκρωτήριο Κήναιον τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀπαχθεῖσαν Ἰόλην καὶ ἐπρόκειτο νὰ τελέσῃ εὐχαριστήριο ἐκατόμβην εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κηναίου Διός, διότι εἶχε νικήσει κατὰ τοὺς 12 ἄθλους του καὶ εἰς διαφόρους ἐκστρατείας. Πρὸ τῆς θυσίας ἔστειλε τὸν πιστόν του σύντροφον Λίχαν διὰ νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν Τραχῖνα τῆς Φθιώτιδος καθαρὸν χιτῶνα πρὸς τέλεσιν τῆς θυσίας. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἡρακλέους Δηϊάνειρα ἀπέστειλε, διὰ τοῦ Λίχα, καθαρὸν χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ὅμως ἔχρισε μὲ τὸ δηλητηριώδες αἷμα τοῦ Κεντύρου Νέσσου, τὸ ὁποῖον ἔρρευσε ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἔρριπεν εἰς αὐτὸν δηλητηριώδες βέλος καὶ τὸν ἐφόνευσε, τὸ δὲ αἷμα ἐκ τῆς θανατηφόρου πληγῆς τοῦ Νέσσου, κατὰ συμβουλήν αὐτοῦ, εἶχε συλλέξει καὶ κρατήσῃ ἡ Δηϊάνειρα. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ δηλητηριώδους χιτῶνος ἐκ μέρους τῆς Δηϊάνειρας εἰς τὸν σύζυγόν της Ἡρακλέα ἐγένετο πρὸς προφύλαξιν, ὡς φίλτρον, τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἵνα μὴ οὗτος, ἀθετῶν τὴν συζυγικὴν τιμὴν, προσεταιρισθῇ τὴν ἀρπαγεῖσαν Ἰόλην. Κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θυσίας, ὁ Ἡρακλῆς, θερμανθεὶς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ δηλητηρίου τοῦ χιτῶνος καὶ αἰσθανθεὶς τὴν θανατηφόρον ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ σφοδρῶν πόνων καταληφθεὶς, τὸν μὲν Λίχαν ἐξεσφενδόνισεν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐκ τῶν μελῶν δὲ τοῦ ἐκσφενδομισθέντος ἐσχηματίσθησαν, ὡς λέγεται, αἱ Λιχάδες νῆσοι παρὰ τὸ Κήναιον ἀκρωτήριο, τὸν δὲ δηλητηριώδη χιτῶνα κατεξέσχισεν, ἀλλὰ ἀποσπῶν τὰ τεμάχια αὐτοῦ ἀπέσπα ταυτοχρόνως καὶ τεμάχια τῆς σαπίσεως σαρκὸς αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη εἰς τὴν Τραχῖνα καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος Οἶτη, ὅπου ὁ μυθολογικὸς οὗτος ἥρωας ἐτελεύτησε τὸν ἐπίγειον βίον του μεταξὺ πυρᾶς καὶ νέφους, ὡς λέγει ἡ πολυφάνταστος Ἑλληνικὴ Μυθολογία. Ὡς γνωστὸν δέ, ἡ τραγωδία τοῦ Σοφοκλέους Τραχίνιαί ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὸ θέμα τοῦτο. Σχετικὴ μὲ τὸν μυθολογικὸν Ἡρακλέα πληροφορία εἶναι ἡ τοῦ Στράβωνος, ὅστις εἰς τὰ Γεωγραφικὰ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν Αἰδηψὸν τῆς Εὐβοίας ὑπάρχουν «τὰ θερμά

Εὐβοϊκῆς Βιβλιογραφίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΖ', Ἀθῆναι 1971, σελ. 669-722, τόμος ΙΗ', Ἀθῆναι 1972, σελ. 231-347, τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 467-541, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν προχριστιανικὴν Εὐβοίαν. Ὡσαύτως βλέπε καὶ Κ. Παπαρρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἔκδοσις Ν. Δ. Νίκα), τόμοι Α'-Γ', καὶ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἔκδοσις Ἡ. Α. Θηωνῶν), τόμοι Α'-ΣΤ' εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια.

τὰ Ἑρακλέους»⁸, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι αἱ γνωσταὶ θερμαὶ παρὰ τὴν Αἰδηψὸν πηγαὶ ἦσαν παλαιότερον ἀφιερωμέναι εἰς τὸν ὡς ἄνω ἡμίθεον. Εἰς τὴν ἀρχαίαν, παρὰ τὴν Αἰδηψὸν, πόλιν Δῖον, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, ἐλατρεύοντο ὁ Ζεὺς, ὁ Ἑρακλῆς καὶ ὁ Ποσειδῶν⁹.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερομένη «πολυστάφυλος» Ἰστιαία, εἶχε πολιούχον αὐτῆς τὸν προστάτην τῆς ἀμπέλου Διόνυσον, ὅστις εἶχεν ὡς ἔμβλημα αὐτοῦ τὴν σταφυλὴν. Εἰς ψήφισμα τῶν Ἰστιαίων, χρονολογούμενον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 230-220 π.Χ., μαρτυρεῖται ἡ ἐν Ἰστιαίᾳ ἐορτὴ τῶν «Ἀντιγονείων», τελουμένη πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος (229-220 π.Χ.), κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐπραγματοποιοῦντο ἀθλητικαὶ ἀγωνιστικαὶ ἐκδηλώσεις. Εἰς τὸ ψήφισμα τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐν Ἰστιαίᾳ λατρεία τοῦ Διονύσου, ὡς καὶ τὸ ἐν αὐτῇ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ «ιερόν», δηλαδὴ ὁ ναός. Ἐξ ἄλλου ἅπαντα σχεδὸν τὰ νομίσματα τῆς Ἰστιαίας σχετίζονται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Εἰς τὰ νομίσματα ταῦτα ὁ Διόνυσος εἰκονίζεται διὰ τῆς κεφαλῆς του, ὅπισθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχει κλῆμα ἀμπέλου ἢ μαινάς, σχετιζομένη μὲ τὴν διονυσιακὴν λατρείαν. Ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλα νομίσματα τῆς Ἰστιαίας, εἰς τὰ ὁποῖα τὴν θέσιν τοῦ ταύρου κάτωθεν τῶν κλημάτων κατέχει ἡ νύμφη Ἰστιαία, ἡ ὁποία κυρίως ἀπὸ τοῦ 313 μέχρι τοῦ 146 π.Χ. παρουσιάζεται καθημένη ἐπὶ πρύμνης πλοίου, κρατοῦσα ἱκρίον τροπαίου, ἴσως εἰς ἀνάμνησιν νίκης τινὸς αὐτῆς κατὰ θάλασσαν, τῆς ἀπεικονίσεως ταύτης δηλούσης, ὅτι ἄλλοτε ἡ Ἰστιαία ἦτο παράλιος πόλις.

Εἰς τὸν σχετιζόμενον μετὰ τῆς Ἰστιαίας Ὠρεὸν, ἐλατρεύετο ὁ Ὠρίων, ὅστις ἐθεωρεῖτο θεὸς τῶν βράχων καὶ συνοδὸς τοῦ Νότου. Ὁ Ὠρίων ἦτο υἱὸς τοῦ Βοιωτοῦ Ὑριέως, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀλκυόνης. Ἀδελφὴ τοῦ Ὠρίωνος ἦτο ἡ νύμφη Ἰστιαία¹⁰, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὁμωνύμου πόλεως¹¹.

8. Στράβωνος, Γεωγραφικά, Θ, 425.

9. Ὀμήρου, Ἰλιάς, Β, 538. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθῆναι 1970, σελ. 286.

10. Ὀμήρου, Ἰλιάς Β, 537. — Εὐσταθίου Ν. Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθῆναι 1968, σελ. 372-373. — Ἀρχιμ. Χρυσστόμου Θέμελη, Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γρηγορίου Παλαμά), Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 5-6 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθῆναι 1956, σελ. 7). — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθῆναι 1970, σελ. 268, σημ. 475, καὶ σελ. 273-277.

11. Χρυσστόμου Θέμελη Μητροπολίτου Μεσσηνίας, Περὶ Ἰστιαίας-

Εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς βορείου Εὐβοίας Ἀρτεμισίον, καὶ συγκριμένως μεταξὺ τῶν χωρίων Ἀσμηνίου (Ποτόκι) καὶ Ἀρτεμισίου (Κουρμπάτσι), πλησίον τοῦ κόλπου Πευκί, ὑπῆρχε ναὸς τῆς Προσηφίας Ἀρτέμιδος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, καὶ δὴ «ἐκ δὲ τοῦ στενοῦ τῆς Εὐβοίης ἤδη τὸ Ἀρτεμισίον δέκεται αἰγιαλός, ἐν δὲ Ἀρτέμιδος ἱρόν»¹². Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου ὁ Πλούταρχος πληροφορεῖ, ὅτι οὗτος δὲν ἦτο μέγας κατὰ τὰς διαστάσεις, περιεβάλλετο ὑπὸ δένδρων καὶ πέριξ αὐτοῦ ὑπῆρχον στῆλαι ἀπὸ λευκὸν λίθον, εἰς μίαν δὲ τῶν στηλῶν, ὑπὸ τύπον ἀναθήματος, ἦτο γεγραμμένον ἐλεγεῖον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ Ἀρτεμισίον ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν τοῦ Ξέρξου τὸ 480 π.Χ. «Ἔστι δὲ τῆς Εὐβοίας τὸ Ἀρτεμισίον —γράφει ὁ Πλούταρχος— ὑπὲρ τὴν Ἑστιάαν αἰγιαλὸς εἰς βορέαν ἀναπεπταμένος... ἔχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν Προσηφίας, καὶ δένδρα περὶ αὐτὸν πέφυκε καὶ στῆλαι κύκλῳ λίθου λευκοῦ πεπήγασιν· ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χροάν καὶ ὄσμην κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν στηλῶν ἐλεγεῖον ἦν τότε γεγραμμένον:

Ἐπαντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεᾶς Ἀσίης ἀπὸ χώρας
παῖδες Ἀθηναίων τῷ δὲ πότ' ἐν πελάγει
ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,
σῆματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Δείκνυνται δὲ τῆς ἀκτῆς τόπος ἐν πολλῇ τῇ πέριξ θινὶ κόνιν τεφρώδη καὶ μέλαναν ἐκ βάλθους ἀναδιδούσας, ὥσπερ πυρίκαυστον, ἐν ᾧ τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς καῦσαι δοκοῦσιν¹³.

Ἀπὸ θραῦσμα σωθείσης ἐπιγραφῆς πιστοῦται, ὅτι πρὸς τιμὴν τῆς Προσηφίας (Προσεφίας) Ἀρτέμιδος, καλουμένης οὕτω πῶς ὡς προσβλεπούσης πρὸς τὴν ἡῶ, δηλαδὴ τὴν αὐγήν, ἐτελοῦντο ἀγῶνες, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Ἀρτεμισίων, τῇ ἕκτη τῆς μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, δηλαδὴ τοῦ Ἰουλίου. Εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν καταγράφονται αἱ εἰσφοραὶ διὰ τὴν ἐπανοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τῆς Προσηφίας Ἀρτέμιδος μεταξὺ τοῦ 146 καὶ τοῦ 75 π.Χ. Ὑποστηρίζεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἀπετέλει, κατὰ χρόνους μεταγενεστέρους, πανελλαδικὸν θρησκευτικὸν κέντρον καὶ εἰδικώτερον τῶν κατοίκων τῆς βορείου Εὐβοίας¹⁴.

Ξηροχωρίου, Ἀθήναι 1970, σελ. 8-12 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ἀρχείου Εὐβοϊκῶν Μελετῶν).

12. Ἡροδότου, Ἱστορίαι VII, 176.

13. Πλουτάρχου, Βίοι παράλληλοι, Θεμιστοκλῆς, 8.

14. Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Α. Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 101-102. — Ἐυσταθίου Ν. Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελομένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγῶνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθήναι 1968, σελ. 371-372.

Εἰς τὰς Ὀροβίας, πλησίον τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο αἱ ἀρχαῖαι Αἰγαί, ὑπῆρχε μαντεῖον τοῦ Σελιουντίου Ἀπόλλωνος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Στράβων γράφει εἰς τὰ Γεωγραφικά του «Αἰδηψὸν καὶ Ὀροβίας, ἐν ᾧ μαντεῖον ἦν ἀψευδέστατον, ἦν δὲ μαντεῖον τοῦ Σελιουντίου Ἀπόλλωνος». Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ μαντείου ὡς «ἀψευδέστατος» σημαίνει, ὅτι οἱ ἀπ' αὐτοῦ διδόμενοι χρησμοὶ ἐπληθηθεύοντο, κατὰ τὰς τότε θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις. Τὸ ἐπώνυμον Σελιουντίου κατ' ἄλλους μὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Σελινοῦς, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, κατ' ἄλλους δὲ ἀπὸ ποταμίσκον ἐκβάλλοντα παρὰ τὰς Ὀροβίας, μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πλησίον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Ἥλια, εὐρισκομένης ἀνατολικῶς τῆς Αἰδηψοῦ ἐντὸς χαράδρας τοῦ ποταμοῦ Κέρωνος, μεταξὺ τῶν συνεχομένων ὁρέων Τελεθρίου καὶ Βαλαντίου, εὐρέθησαν ἀρχαῖα κτιριακὰ λείψανα, ἐθεωρήθη τεκμήριον, ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν, ὅτι τὸ μαντεῖον τοῦ Σελιουντίου Ἀπόλλωνος εὐρίσκειτο εἰς τὴν περιοχὴν ἣ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τῆς μονῆς ταύτης. Δεδομένου δ' ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο καὶ Φοῖβος, δηλαδὴ λάμπων, καὶ ἐθεωρεῖτο θεὸς τοῦ ἡλίου καὶ προστάτης τῶν μαντείων καὶ τῆς προφητείας, δίδεται ἡ ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τῆς περιοχῆς καὶ τῆς, ὡς ἄνω, μονῆς Ἥλια ὡς προερχόμενον ἀπὸ Ἥλιεῖον, ἥτοι ναὸν-μαντεῖον τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Ἀπόλλωνος, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ὡς «μαντεῖον ἀψευδέστατον»¹⁵.

Πλησίον τῶν Ὀροβιῶν, ὡς προαναφέρθη, εὐρίσκοντο αἱ ἀρχαῖαι Αἰγαί, ἡ θέσις τῶν ὁποίων κατ' ἄλλους μὲν καθορίζεται πλησίον τῆς σημερινῆς Λίμνης καὶ δὴ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου Γαλατάκη, κατ' ἄλλους δὲ ταυτίζεται πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν Λίμνην, ἂν καὶ ὑπάρχη ἡ ἄποψις ὅτι ἡ κώμη αὕτη εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλλυμνίου. Ὁ Στράβων ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὰς Αἰγὰς ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος (Ποσειδωνεῖον), «Αἰγὰς τὰς ἐν Εὐβοίᾳ, ἐν αἷς τὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἱερὸν τοῦ Αἰγαίου», καλουμένου οὕτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν Αἰγῶν. Ἦδη ὁ

15. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 445. — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 106-107. — Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήναι 1964, σελ. 95-96. — L. H. Sackett — Μετάφρασις Εὐάς Σημαντωνῆ - Μπουρνιᾶ, Προἱστορικὴ Εὐβοία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθήναι 1974, σελ. 140, σημ. 25. — Ν. Α. Πετσάλη, Εὐβοϊκὴ νομισματολογία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Α', Ἀθήναι 1936, σελ. 11. — Εὐάγγελου Ρούσσου, Ἱστορικὰ Εὐβοϊκῶν Μονῶν, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Β', Ἀθήναι 1937, σελ. 15. — Μοναχοῦ Κοσμᾶ Ζαρίκου — Ἐπεξεργασία Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἡ ἐν βορείῳ Εὐβοίᾳ Ἱερὰ Μονὴ Ἅγιος Γεώργιος «Ἥλια», Ἀθήναι 1953, σελ. 7-8.

Ὁμηρος, κατὰ τὸν Στράβωνα, ἀναφέρει ὅτι εἰς τὰς Αἰγὰς τῆς Εὐβοίας, καὶ συγκεκριμένως εἰς τὰ βάρη τοῦ κόλπου, ὑπῆρχεν ἡ ὀλόλαμπρος καὶ ἀφθαρτος κατοικία τοῦ Ποσειδῶνος, «Αἰγὰς ἐνθα τε οἱ κλυτὰ δώματα βένθεσι λίμνης, χρύσεια μαρμαίροντα τετεύχεται, ἀφθιτα ἀέλι». Ἡ ὑπαρξίς κλασικῶν εὐρημάτων ἐντὸς τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου Γαλατάκη ἢ πλησίον αὐτῆς, ὡς καὶ ἐνὸς δωρικῆς καὶ ἐνὸς ἰωνικοῦ κιονοκράνου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς μονῆς, καθιστοῦν βεβαίαν τὴν ἀποψιν, ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Κανδηλίου, τοῦ Μακίστου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, εὕρισκετο ἄλλοτε ὁ ναὸς τοῦ Αἰγαίου Ποσειδῶνος. Εἰς τὰς Αἰγὰς ἐλατρεύοντο, ἐκτὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Ἀπόλλων¹⁶.

Ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐβοίᾳ ἡ «μητρόπολις τῆς νήσου» ἡ φέρουσα «τὰ πρωτεῖα» τῶν Εὐβοικῶν πόλεων, δηλαδὴ ἡ Χαλκίς, ὡς τὴν χαρακτηρίζει ὁ Στράβων, ἦτο τὸ κέντρον τῆς λατρείας διαφόρων θεοτήτων τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς, τοῦ ὁποῦ ἡ λατρεία ἦτο διαδεδομένη εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον Εὐβοίαν, ἔνεκα τῶν ποικίλων ἐν αὐτῇ περιβοήτων δραστηριοτήτων του, ἐλατρεύετο ἐν Χαλκίδι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μειλίχιος, ἦτοι θεὸς τῆς συγγνώμης. Ἡ λατρεία αὐτοῦ διετηρήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ ἐπίθετον τοῦ Μειλιχίου διὰ τὸν Δία ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, Ὀρχομενῶ, Σικυῶνι, Ἀργεὶ καὶ Ἀνδρῶ. Ἐκ νομισμάτων τῆς Χαλκίδος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ τῆς Ἥρας, συζύγου τοῦ Διός, συμπεραίνεται ὅτι καὶ αὕτη ἐλατρεύετο εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ μάλιστα ὡς Οὐρανία, ἦτοι σεληναία θεότης, λατρευομένη κυρίως ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Δίρφους τῆς Εὐβοίας, τὸ ὁποῖον ὑπέρκειται τῆς πεδιάδος τῆς Χαλκίδος. Ἐκ τίνος, ἐξ ἄλλου, ἀγωνιστικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς, εὐρεθείσης ἀνατολικῶς τῆς Χαλκίδος, γίνεται γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐτελοῦντο τὰ Ἡρακλεία, δηλαδὴ ἑορτὴ ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἡμίθεον Ἡρακλέα, ἡ λατρεία τοῦ ὁποῦ φαίνεται ὅτι εἰσῆχθη εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐκ τῆς ἐγγύς αὐτῆς κειμένης Ἀττικῆς, ἀν καὶ δὲν εἶναι ἄσχετος ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὴν Εὐβοίαν ἔνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ τελεσθείσης τελευταίας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ θυσίας εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κήναιον, ὡς προανεφέρθη ἀνωτέρω.

16. Ὁμήρου, Ἰλιάς Ν, 21-22. — Στράβωνος, Γεωγραφικά, Θ, 405. — Fritz Geyer—Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοικῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθῆναι 1962, σελ. 102-104. — Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθῆνα 1964, σελ. 96-97. — L. H. Sackett—Μετάφρασις Εὐας Σημαντώνη-Μπουρνιά, Προϊστορικὴ Εὐβοία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοικῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθῆναι 1974, σελ. 157-158. — Δ. Ἀλβανάκη, Ἱστορία τῶν ἱερῶν Μονῶν - Ἱερὰ Μονὴ Γαλατάκη, Ἀθῆναι 1906, σελ. ιγ'-ιδ' καὶ 25. — Γιάννη Ἀναστασοπούλου, Ἱστορία τῶν Εὐβοικῶν Μονῶν, Ἀθῆνα 1967, σελ. 20. — Ν. Μεπέλαρα, Τὸ Ἐλύμιον, 1940, σελ. 67-71 καὶ 199-200.

Ἐκ τῆς ἀγωνιστικῆς ἐπιγραφῆς τῆς Χαλκίδος, ἀναφερομένης εἰς τὰ «ἄθλα ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν Ἡρακλείων», ὡς ἀναγράφεται ἐν ἀρχῇ αὐτῆς, γίνεται γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐτελοῦντο ἀθλητικοὶ ἀγῶνες πέντε κατηγοριῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡλικίας, καὶ δὴ παίδων παμπαίδων, παίδων, ἐφήβων, ἀγενομένων καὶ ἀνδρῶν. Ἐπίσης γίνεται γνωστόν, ὅτι οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς «γυμνάσιον», δηλαδὴ τὸ γυμναστήριον, τὸ ὁποῖον ὁ δῆμος τῶν Χαλκιδέων ἀφιέρωσεν εἰς τὸν θεοποιηθέντα ὑπ' αὐτῶν Ρωμαῖον ὑπατον Τίτον Κόιντον Φλαμίνιον, διότι τὸ 181 π.Χ. διέσωσε τὴν Χαλκίδα ἐκ τῶν Ρωμαϊκῶν στρατευμάτων, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Τίτου Φλαμίνιου. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναγεγραμμένων ἀφιερωμάτων ὑπὸ τοῦ δήμου Χαλκιδέων «Τίτω καὶ Ἡρακλεῖ τὸ γυμνάσιον», καὶ «Τίτω καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίνιον», γνωστοποιεῖται ἡ ἐν Χαλκίδι λατρεία τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος, καλουμένου οὕτω ὡς προστάτου τῶν ναυτιλλομένων, ὁδηγήσαντος ὑπὸ μορφήν δελφῖνος εἰς τὸν Κρισσαῖον κόλπον τοὺς Κρήτας ναύτας, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν αὐτοῦ καὶ ἔγιναν οἱ πρῶτοι ἱερεῖς του. Δελφίνιον ἐκαλεῖτο καὶ τὸ ἱερὸν, ἥτοι ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλη ἀγωνιστικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, εὐρεθείσης εἰς τὸ παλαιὸν ὕδραγωγεῖον τῆς Χαλκίδος, πληροφορεῖ, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐτελεῖτο καὶ ἡ πομπὴ τῶν Διονυσίων μετὰ ἀγῶνων ἀθλητικῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, καθ' ὅσον ἀναγράφεται, ἐπὶ τῆς, ὡς ἄνω, πλακός, «ἀναγορεύεσθαι δὲ τὸν στέφανον (=τὸν νικητὴν) Διονυσίων ἐν τῇ συντελουμένῃ πομπῇ καὶ θυσίαν ποιουμένου ἕκαστον ἐνιαυτὸν τοῦ καθισταμένου ἱερέως τοῦ Διονύσου τὴν τῆς ἀναγορεύσεως ἐπιμέλειαν»¹⁷. Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω λατρευομένων ἐν Χαλκίδι θεῶν τοῦ δωδεκαθέου τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας, ἐλατρεύοντο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ἡ Δήμητρα (Δημήτηρ), ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Λητώ, ὑποστηρίζεται δέ, ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐν Χαλκίδι ἱεροῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὑπῆρχε κατὰ τὴν προχριστιανικὴν χρονικὴν περίοδον ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Λητούς (Λητώων), ἥτις ἦτο μήτηρ, ἐκ τοῦ Διὸς, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος¹⁸. Ἡ παρὰ τὴν Χαλκίδα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένη «κρήνη» τῆς

17. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιεραμμενῶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 2-3 καὶ σελ. 21-23 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 4-5 καὶ σελ. 20-22). Πλουτάρχου, Βιοὶ παράλληλοι, Τίτος Φλαμίνιος, 16. — Εὐσταθίου Ν. Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγῶνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθήναι 1958, σελ. 375-380 καὶ σελ. 382-385. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 53.

18. Θ. Θεοχάρη, Ἡ ξυλόστεγος βασιλικὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς Χαλκίδος, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Ζ', Ἀθήναι 1960, σελ. 142, σημ. 13. —

Ἀρεθούσης, ἐκ τῆς ὁποίας ὑδρεύετο ἡ πόλις αὕτη, καὶ ἤτις πηγή ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου («κλεινή»), εἶχε καὶ αὕτη λατρευτικόν τινα χαρακτῆρα. Ἐνας δὲ ἐπαινετικὸς περὶ αὐτῆς χρησμὸς παρεδέχετο, ὅτι οἱ Χαλκιδεῖς ἄνδρες πίνοντες ἀπὸ τοῦ ὕδαρ τῆς Ἀρεθούσης πηγῆς ἐγίνοντο γενναῖοι¹⁹.

Ἡ Ἐρ ε τ ρ ι α, «πόλις μεγίστη τῆς Εὐβοίας μετὰ Χαλκίδα», κατὰ τὸν Στράβωνα, ἦτο καὶ αὕτη εὐσεβής, ὅπως ὅλαι αἱ πόλεις τῆς νήσου. Ὁ Πλούταρχος, ἱερεὺς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἐπαινεῖ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ τοὺς Μάγνητας, ἐξιστορῶν, ὅτι οὗτοι ἐδώρησαν τὸ πρῶτον καὶ κάλλιστον μέρος τῶν καρπῶν τῶν εἰς τὸν θεόν, ὡς δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν καὶ προστάτην καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγαπῶντα τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐτι δὲ μᾶλλον (ἐπαινώ) Ἐρετριεῖς καὶ Μάγνητας —γράφει— ἀνθρώπων ἀπαρχαῖς δωρησαμένους τὸν θεόν, ὡς καρπῶν δοτῆρα, καὶ πατρῶν καὶ γενέσιον καὶ φιλόανθρωπον». Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἐπίσης ἐν εἶδος θυσίας, ἣτις ἐκαλεῖτο Ζημία, τελουμένης πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος Καλλιγενείας, ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν Ἐρετριέων, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων. Κατὰ τὴν θυσίαν ταύτην αἱ γυναῖκες τῶν Ἐρετριέων δὲν ἔφηναν τὰ κρέατα τῶν θυσιαζομένων ζώων ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἀλλὰ εἰς τὸν ἥλιον, καὶ δὲν ἐκαλοῦσαν τὴν Δήμητραν «Καλλιγένειαν», ὡς γενῶσαν καλὰ τέκνα. Ἐξηγεῖ δέ, πιθανολογῶν ὁ Πλούταρχος, μήπως τοῦτο ἐγίνετο διὰ τὸ ὅτι συνέβη, ἴσως, ἀπροσδόκητον γεγονός εἰς τὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας, τὰς ὁποίας ὁ Ἀγαμέμνων ἔφερεν ἀπὸ τῆν Τροίαν, κατὰ τὸ ὁποῖον γεγονός αὐται, θυσιάζουσαι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων εἰς τὴν Ἐρετριαν, ἀφήκαν ἀτελειώτον τὴν θυσίαν, διασκορπισθεῖσαι ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει πλοίων πλεόντων πρὸς αὐτήν²⁰. Ἐπίσης ἐν Ἐρετρίᾳ, ὡς προαναφέρθη, ἐλατρεύετο καὶ ἡ Ἀρτεμις. Οἱ Ἐρετριεῖς, μὲ ψήφισμά των, εἶχον ἀποφασίσει ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀρτεμισίων νὰ γίνεται μετὰ πάσης λαμπρότητος διὰ τῆς συμμετοχῆς κατ' αὐτήν, ἐκτὸς τῶν διὰ κλασσικοὺς ἀγῶνας ἀθλητῶν, καὶ ραψωδῶν, ἀλύφωδῶν, κιθαριστῶν, κιθαρωδῶν καὶ παρῳδῶν διὰ μουσικοὺς ἀγῶνας, τὸ ὁποῖον ψήφισμα ἀνέγραψαν ἐπὶ λιθίνης στήλης καὶ τὸ ἔστησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, διὰ νὰ τελῆται «εἰς τὸν αἰὲ χρόνον» ἡ θυσία εἰς τὴν θεάν, καὶ νὰ

¹⁹ Ἐλευθερίου Ἰωαννίδη, Ἡ Χαλκίδα καὶ οἱ δρόμοι τῆς, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 36.

²⁰ Στράβωνος, Γεωγραφικά, Α, 58. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 33. — Fritz Geyer—Μετάφρασις Ἀνδρέου Α. Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 50. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 256-258. — Εὐριπίδου, Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι, στίχος 170.

²⁰ Πλουτάρχου, «Περὶ τοῦ μὴ χραιῖν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν», 16. — Πλουτάρχου, «Κεφαλαίων Καταγραφή - Ἑλληνικά», 31. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 103.

γίνεται «καλλίστη ἡ πομπή» κατὰ τὰ Ἀρτεμισία²¹. Ἐκτὸς τῶν λατρευτικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων, εἰς τὸ «γυμνάσιον», δηλαδὴ τὸ γυμναστήριον τῆς Ἐρετρίας, ὅπως καὶ εἰς τὰ γυμνάσια πάσης Ἑλληνικῆς πόλεως, ὑπῆρχεν Ἑρμαϊκὴ στήλη, δηλαδὴ λίθινον ἀγαλμάτιον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ. Ἡ ὑπαρξίς τῆς στήλης τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸ γυμναστήριον ἐσχετίζετο μὲ τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἦτο προστάτης τῶν διατριβόντων εἰς αὐτό²². Περιφημος ναὸς ὑπῆρχεν ἐν Ἐρετρίᾳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ὅστις προσωνομάζετο οὕτω διότι οὗτος ἐσχετίζετο μετὰ τῆς μυθολογικῆς νύμφης Δάφνης, καὶ κυρίως διότι μετὰ τὴν κάθαρσιν αὐτοῦ εἰς τὰ Τέμπη, ἔνεκα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γενομένου φόνου τοῦ ὄφρεως Πύθωνος, μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς κρατῶν κλάδον δάφνης εἰς τὴν δεξιὰν καὶ φέρων στέμμα εἰς τὴν κεφαλὴν του, ἀφοῦ προηγουμένως παρέμεινε προσωρινῶς εἰς τὸ Ληλάντιον πεδίον, κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν Ὑμνον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον τῆς Ἐρετρίας ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἡ ἑορτὴ τῆς Δαφνοφορίας²³. Κατὰ γενομένας ἐσχάτως ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας εἰς τὰ ἐρείπια τῆς τελευταίας φάσεως τοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐρετρίᾳ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος, ἀπεκαλύφθη ἐν περιεργότατον κυψελόσχημον κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἔχει κάτοψιν ἑλλειψοειδοῦς σχήματος μὲ πέτρινα θεμέλια, τὰ ὁποῖα ἐξωτερικῶς ἔχουν κανονικὴν καμπυλότητα, ἐσωτερικῶς δὲ πολυγωνικὸν σχῆμα. Πλησίον τοῦ κτίσματος αὐτοῦ, εὐρίσκεται ἕτερον ἱερὸν πεταλοειδοῦς κατόψεως, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσεν ὁμοίωμα τῆς ἐκ κλάδων δάφνης καλύβης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐλατρεῦετο ὁ Δαφνηφόρος Ἀπόλλων εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ εἰς τὴν Ληλάντιον πεδιάδα παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐρέτριαν, ἡ ὁποία προηγουμένως εὐρίσκετο εἰς ἄλλην θέσιν, πιθανῶς πλησίον τοῦ Λευκαντί, κατὰ νεώτερα ἀρχαιολογικὰ πορίσματα²⁴. Τὸν μεταγενέστερον («δωρικὸν περίπτερον») ναὸν τοῦ Δαφνηφόρου

21. Εὐστάθιου Ν. Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθήναι 1968, σελ. 362-365. — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Α. Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 71.

22. Νικολάου Μ. Κοντολέοντος, Οἱ Ἀειναῦται τῆς Ἐρετρίας, Ἀθήναι 1965, σελ. 3, σημ. 1.

23. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 8, σελ. 922, ἐν λέξει Δαφνοφορία.

24. Μ. Παρασκευαΐδη, Ἀπεκαλύφθη στὴν Ἐρέτρια ἡ ἀρχαιότερα μορφή ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος καὶ δύο ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἀρχαῖα ἀνάκτορα. Οἱ Ἑλβετοὶ ἀρχαιολόγοι ἀντικρούουν τοὺς Ἄγγλους διὰ τὴν θέσιν τῆς πόλεως, ἐν ἐφημερίδι Ἐλεύθερος Κόσμος (Ἀθήναι), τῆς 10 Ἰουλίου 1971, σελ. 3. — Μ. Παρασκευαΐδη, Ὁ Δαφνηφόρος Ἀπόλλων - Νεαὶ ἀποκαλύψεις διὰ τὴν ἀρχαίαν λατρείαν του εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἐν ἐφημερίδι Ἐλεύθερος Κόσμος (Ἀθήναι), τῆς 25 Σε-

Ἀπόλλωνος, ὅστις ἐκτίσθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὡς ἄνω ἀρχαίου ναοῦ, κατὰ τὸ 520 π.Χ. κατέστρεψαν κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ὁ Δᾶτις καὶ ὁ Ἄρταφέρνης τὸ 490 π.Χ. κατὰ τὴν ἱστορικὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, γράφοντος αἰοὶ δὲ εἰσελθόντες ἐς τὴν πόλιν (Ἐρέτριαν) τοῦτο μὲν τὰ ἱερά συλλήσαντες ἐνέπρησαν... τοῦτο δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἠνδραποδίσαντο κατὰ τὰς Δαρείου ἐντολάς»²⁵. Ἀπὸ τὸν καταστραφέντα τοῦτον «δαυρικὸν περίπτερον» ναὸν προέρχονται τὰ ὠραῖα γλυπτὰ τοῦ ἀετώματος αὐτοῦ, τὰ φυλασσόμενα εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Χαλκίδος.

Εἰς τὴν, κατὰ τὸν Στράβωνα, «κώμην» τῆς Ἐρετρίας Ἀμαρύνθων ἐλατρεύετο ὡς πολιούχος ἡ Ἀμαρυσία Ἄρτεμις, λαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο ἕκτινος ἐν Εὐβοίᾳ κώμης ἤ, κατὰ νεωτέραν ἐρμηνείαν, ἐκ τοῦ ρήματος ἀμαρύσσω, τὸ ὁποῖον σημαίνει σπινθηρίζω, λαμπυρίζω, διὰ τὴν Ἄρτεμιν Σελήνην. Εἰς τὸν ναὸν τῆς πολιούχου Ἀρτέμιδος ἐν Ἀμαρύνθῳ ἠνορθοῦντο πολλὰ τιμητικὰ ψηφίσματα καὶ ἀποφάσεις τοῦ λαοῦ. Μία δὲ χαρακτηριστικὴ ἐπιγραφή εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐνεθύμιζε τὴν πολεμικὴν μανίαν τῶν δύο πόλεων, τῆς Χαλκίδος καὶ τῆς Ἐρετρίας, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ ἀνεγράφετο ἀπαγόρευσις χρήσεως τῶν «ἐκκηβόλων» ὅπλων κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ συνιστάτο ἡ χρῆσις τῶν «ἀγχεμάχων» τοιοῦτων. Ἐν Ἀμαρύνθῳ, κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Ἐρετρίας, ἐτελεῖτο μεγάλη καὶ λαμπρὰ ἑορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος, τὰ Ἄρτεμίσια ἢ Ἀμαρύνθια, σχηματιζομένης πομπῆς ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας ὀπλιτῶν, ἐξακισίων ἵππέων καὶ ἐξήκοντα ἀρμάτων, ὡς πληροφορεῖ ὁ Στράβων, συμμετεῖχον δὲ εἰς αὐτὴν κατὰ μίαν χρονικὴν περίοδον καὶ Καρύστιοι, πάντοτε δὲ οἱ Ἐρετριεῖς. Κατὰ τὸν Πausανίαν εἰς τὸν ἐν Ἀττικῇ δῆμον τῆς Ἀθμονῆς ἐλατρεύετο ἡ Ἀμαρυσία Ἄρτεμις, τοῦ περιηγητοῦ διηγουμένου «ἔστιν Ἀμαρύνθος ἐν Εὐβοίᾳ καὶ γὰρ οἱ ταύτῃ τιμῶσιν Ἀμαρυσίαν, ἑορτὴν δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τῆς Ἀμαρυσίας ἄγουσιν οὐδὲν τι Εὐβοέων ἀφανέστερον». Κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐν Ἀθμονῇ ἐτελοῦντο καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀμά-

πτεμβρίου 1971, σελ. 5. — Ἀθηνᾶς Γ. Καλογεροπούλου, «Ὁ παλαιότερος ναὸς ἱστορικῶν χρόνων βρέθηκε στὸ Λευκαντὶ μὲ ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία καὶ ξύλινες κολόνες ποὺ στηρίζουν πλίνθινους τοίχους», ἐν ἐφημερίδι Ἡ Κραθμερινὴ (Ἀθῆναι), τῆς 23 Μαΐου 1981, σελ. 12. — Σημειωτέον, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Παρασκευαΐδη, εἰς τὴν ἐφημερίδα Ἐλευθεροσκόπος (25 Σεπτεμβρίου 1971, σελ. 5), ἀναγραφόμενον ὅτι, οἱ Ἐρετριεῖς τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα κατεσκευάσαν ἐντὸς τοῦ ἐν Ἐρετρίας ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος ἐν κυψελοειδῆς κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἐταυτίσθη «σύμφωνα μὲ μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ Πausανίου μὲ τὸ κυψελόσχημον ἱερὸν ποὺ εἶχε κτισθῆ ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς μὲ τοίχους ἀπὸ κερύθρες μελισσῶν καὶ μὲ στέγην ἀπὸ πτερὰ πουλιῶν», δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι ὁ Πausανίας (10, 5,5-13) δὲν διηγεῖται περὶ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος κατασκευασθέντος ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἀλλὰ ὁμιλεῖ περὶ τῶν διαφόρων φάσεων τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου. Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς.

25. Ἡροδότου, Ἱστορίαι VI, 101.

ρυνθον τῆς Εὐβοίας. Ἐκ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀμαρυνθίων ὁ δῆμος τῆς Ἀθμονῆς ἔχει τὸ σημερινόν του ὄνομα Ἀμαρούσιον²⁶.

Εἰς τὴν «Ἐρετρικὴν», κατὰ τὸν Στράβωνα, ὑπῆρχε πόλις ὀνομαζομένη Τάμυναι («πλησίον τοῦ πορθμοῦ»), ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς ἐρευνητάς, θεωρεῖται, ὅτι εὐρίσκετο πλησίον τῆς σημερινῆς Βάθειας ἢ μᾶλλον τοῦ σημερινοῦ Ἀλιβερίου. Εἰς τὰς Ταμύνας ἐλατρεύετο ὁ Δαφνηφόρος Ἀπόλλων, ἱερὸν τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐκεῖ. Ἐγίνετο δὲ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἑορταστικὸς ἀγών. Ὡσαύτως εἰς τὰς Ταμύνας ἐτιμᾶτο καὶ ὁ Ζεὺς, ὀνομαζόμενος Ταμυναῖος ἐκ τοῦ τόπου τῆς λατρείας αὐτοῦ. Εἰς τὸ ἐγγὺς τῶν Ταμυνῶν ὄρος Κοτύλαιον ἐτιμᾶτο ἡ Ἄρτεμις, ἣτο δὲ τὸ ὄρος τοῦτο ἀφιερωμένον εἰς αὐτήν, καλουμένην καὶ Παρθένον, ἐξ οὗ προέρχεται, ἴσως, ἡ μέχρι σήμερον ὀνομασία τοῦ Κοτυλαίου «Παρθένιον». Ἐπὶ τοῦ ὄρους Δίρφυς, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Εὐβοίας, ἐτιμᾶτο ἡ Ἥρα ἢ Οὐρανία, ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, προσονομαζομένη καὶ Διοφύα, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους. Διὰ τὴν Κύμην τῆς Εὐβοίας, περὶ τῆς ὁποίας «οὐδὲν γνωρίζει ἡ ἀρχαία παράδοσις», κατὰ τὸν Fritz Geyer, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν διχογνωμοῦν οἱ ἐπιστήμονες, γίνεται γνωστὸν ἐκ νομισμάτων αὐτῆς, κατὰ πιθανολογίαν, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐλατρεύετο ὁ Ποσειδῶν²⁷.

26. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 448. — Παυσανίου, Ἑλλάδος περιήγησις, 1, 31, 5. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 66 καὶ σελ. 40. — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Α. Ζαμπάλου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 71-72. — Εὐσταθίου Ν. Πάλλη, Σύμβολη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθήναι 1968, σελ. 362. — Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιεραγματεῶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 5 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 6).

27. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 448. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 121, σελ. 11 καὶ σελ. 36. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 74. — Εὐσταθίου Ν. Πάλλη, Σύμβολη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', Ἀθήναι 1968, σελ. 370. — Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιεραγματεῶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 5 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 6 καὶ σελ. 7). — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 87-89, σελ. 71-72 καὶ σελ. 92-93. — Ν. Α. Πετσάλη, Εὐβοϊκὴ νομισματολογία, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Α', Ἀθήναι 1936, σελ. 16-17.

Σημειώσεις: Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ τῶν ὄρεων, καὶ ἐν προκειμένῳ τῆς Εὐβοίας,

Ἐν τῇ νοτίῳ Εὐβοίᾳ, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερόμενα Στύρα, ἐλατρεύετο ὁ Ἀσκληπιός, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς. Ἐτιμᾶτο δὲ καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ὡς γίνεται γνωστὸν ἐξ ἀγάλματος αὐτῆς. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ μία ὑπόθεσις, κατὰ τὴν ὁποίαν, εἰς τὸ ὄνομα Στύρα διαφαίνεται τὸ ὄνομα τῆς ἐκ Φοινίκης εἰδωλικῆς θεᾶς Ἀστύρας, τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Κριταὶ 2,13· Γ' Βασιλειῶν 11,5-6 καὶ ἀλλαχοῦ) ὀνομαζομένης Ἀσάρτης²⁸.

Εἰς τὸ νοτιώτερον τῶν Στύρων Μαρμαρίον ἐτιμᾶτο ὁ Ἀπόλλων, προσονομαζόμενος Μαρμάρινος, ἐκ τοῦ λατομείου τῶν Καρυστίων κίωνων. Ἐκ τοῦ λατομείου τῶν μαρμάρων ἔχει προέλθει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μαρμαρίου. Ὁ Στράβων εἰς τὰ Γεωγραφικά του γράφει: «Κάρυστος δὲ ἐστὶν ὑπὸ τῷ ἕρει Ὀχη' πλησίον δὲ τὰ Στύρα καὶ τὸ Μαρμάριον, ἐν ᾧ τὸ λατόμιον τῶν Καρυστίων κίωνων, ἱερὸν ἔχον Ἀπόλλωνος τοῦ Μαρμαρίνου». Μετὰ τοῦ Μαρμαρίνου Ἀπόλλωνος ἐλατρεύετο εἰς τὸ Μαρμάριον καὶ ἡ Ἄρτεμις. Ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, οἱ Καρύστιοι, μετὰ τῶν πλησίον αὐτῶν κατοίκων τοῦ Μαρμαρίου, καὶ οἱ Ἐρετριεῖς, συνηνοῦντο διὰ τὸν συνεορτασμὸν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος. Ἦτο δὲ τοσαύτῃ ἡ εὐλάβεια αὐτῶν πρὸς τὴν Ἄρτεμιν, ὥστε, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἐν ἀφιέρωμα πρὸς αὐτήν, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη ἀπὸ τοὺς Ὑπερβορείους λαούς, δηλαδὴ τοὺς κατοικοῦντας πέρα τῆς Θράκης, διὰ τὴν Δῆλον, μετεφέρθη ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν καὶ διέσχισεν ὄλην τὴν Εὐβοίαν, ὅποτε οἱ Καρύστιοι, δεχθέντες τὸ ἀφιέρωμα τελευταῖοι, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως

ἐλατρεύοντο εἰδωλολατρικαὶ θεότητες καὶ ἀφιερῶντο εἰς αὐτάς ὄρσειραι, εἶναι πολὺ πιθανὸν τὸ ἐν βορείῳ Εὐβοίᾳ Τελέθριον ὄρος, περιάκουστον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὰ φαρμακευτικά του βότανα, νὰ σχετίζεται, ἐξ ἐπόψεως ὀνομασίας, μὲ ἱεροτελεστίας ἐπ' αὐτοῦ, ὡς μᾶλλον φαίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματός του, δεδομένου ὅτι τὸ ῥῆμα θριαζεῖν σημαίνει ἐνθουσιᾶν, ἐνθουσιάζειν, Θριαὶ δὲ ἐκαλοῦντο αἱ πρῶται μάντις, καὶ αἱ νύμφαι καὶ αἱ μαντικαὶ ψῆφοι αἱ χρησιμοποιούμεναι κατὰ τὴν κληρομαντεῖαν. Εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ κληρομαντεῖον, τοῦ ὁποῦ μάντις ἦσαν αἱ Θριαὶ ἢ Θρίαί, τρεῖς πτερωταὶ ἀδελφαί, θυγατέρες τοῦ Διός, κατοικοῦσαι εἰς τὸν Παρνασσὸν (Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, Λεξικόν, ἐν λέξει θριαζέειν καὶ θριαί. — Α. Ροδινού, Ὀδηγὸς τῶν Δελφῶν, Ἀθῆναι, σελ. 8. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία (Ὁ «Φοῖνιξ»), τόμος 12, σελ. 725, ἐν λέξει Θριαί. — Γ. Ι. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθῆνα 1964, σελ. 19).

28. Ὀμήρου, Ἰλιάς Β, 539. — Κωνσταντίνου Γουναρπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 128. — Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θέμελη Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 5 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθῆναι 1956, σελ. 7). — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθῆναι 1962, σελ. 119-120.

ἐπὶ τῆς νήσου Εὐβοίας, τὸ μετέφερον ὄχι μέχρι τῆς Ἄνδρου, ἀλλὰ μέχρι τῆς Τήνου, καίτοι ἡ Ἄνδρος εἶναι πλησιεστέρα πρὸς τὴν Εὐβοίαν²⁹.

Ἡ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερομένη Κάρυστος, κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τῶν Δρυόπων, θεωρεῖται ὅτι ἔχει λάβει τὸ ὄνομα αὐτῆς, καθ' ὑπαινιγμόν, ἀπὸ τὸν ἀλέκτορα. Ὁ ἀλέκτωρ εἰς τὰς Ἐκκλησιαζούσας τοῦ Ἀριστοφάνους καλεῖται κῆρυξ, δωριστὶ κᾶρυξ, ἐκ τοῦ ῥήματος κάρύσσω. Ὁ ἀλέκτωρ ἦτο ἔμβλημα ἡλιακόν, ὡς προάγγελος τῆς αὐγῆς, διὰ τοῦτο καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, θεωρουμένου ὡς θεοῦ τοῦ ἡλίου, ἐξ οὗ ἐκαλεῖτο καὶ Φοῖβος, ἦτοι λάμπων, ὡς προανεφέρθη ἀνωτέρω. Εἰς νομίσματα τῆς Καρύστου, κοπέντα κατὰ τὰ μέσα τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος, εἰκονίζεται ὁ ἀλέκτωρ ἐντὸς ἐγκοίλου τετραγώνου. Ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων, κατὰ ταῦτα, ἐλατρεύετο ἐν Καρύστῳ, ὡς ἐπίσης ὁ Ποσειδῶν, ὁ Διόνυσος, εἰκονιζόμενος νεαρὸς ἐπὶ χρυσῶν νομισμάτων, ἡ Περσεφόνη καὶ ὁ ἡμίθεος Ἡρακλῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ζεὺς μετὰ τῆς Ἡρας, εἰκονιζομένης πεπλοφόρου ἐπὶ χρυσῶν νομισμάτων, ἐλατρεύοντο ἐν Καρύστῳ, μάλιστα δὲ εἰς τὴν πλησίον αὐτῆς Ὀχην. Εἰδικώτερον διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἡρακλέους εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν Καρύστῳ ὑπῆρχε ναὸς ἐπ' ὀνόματί του, καὶ ἐκ τινος διασωθείσης εἰς τὸν ναὸν ἐπιγραφῆς γίνεται γνωστόν, ὅτι ἔκτισεν αὐτὸν ἡ Δαμόκλεια, κόρη τοῦ Φειδινίου, ἐκ χρημάτων τοῦ πατρὸς αὐτῆς. Εἰς νομίσματα τῆς Καρύστου εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς εἴτε μόνος, εἴτε μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς μετωπικὴν θέσιν τῶν κεφαλῶν αὐτῶν ἐν εἶδει Ἰανοῦ, ἐπιχωρίου θεοῦ τῆς Ἰταλίας. Ὑπάρχει ἡ πληροφορία, διασωθεῖσα ἀπὸ τὸν Πausanίαν, ὅτι οἱ Καρύστιοι, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 480 π.Χ. νικηφόρον ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῶνος, ἀφιέρωσαν ἓνα χάλκινον βουὴν εἰς τοὺς Δελφοὺς «Καρύστιοι δὲ οἱ Εὐβοεῖς —γράφει ὁ περιγηγητής— βουὴν καὶ οὗτοι χαλκοῦν παρὰ τῷ Ἀπόλλωνι ἔστησαν ἀπὸ ἔργου τοῦ Μηδικοῦ»³⁰.

29. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 446. — Γ. I. Φουσόρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 126-127. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 130. Ἡροδότου, Ἱστορία IV, 33.

30. Ἀριστοφάνους, Ἐκκλησιαζούσαι, 30. — Ὀμήρου, Ἰλιάς B, 539. — Ἀρχιμ. Χρυσστόμου Θέμελη Ἀρχιεραγματεῖος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 3-4 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 5-6). — Ἡοῦς Τσοῦρτη-Κούλη, Σύντομη ἀναδρομὴ στὰ νομίσματα τῆς Εὐβοίας, ἐν Εὐβοία 1980 (τῆς ἐφημερίδος Προοδευτικῆς Εὐβοίας), σελ. 51. — Δ. Π. Πασχάλη, Κάρυστος, ἐν Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια (Ὁ «Φοῖνιξ»), τόμος 13, σελ. 292-294. — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοπόννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 116. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 37-38. —

Οἱ κάτοικοι τῆς Καρύστου καὶ τῆς περιοχῆς τῆς, ἐλάτρευον καὶ τὸν ἄνεμον Βορρᾶν, ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ὁποίου ἐψάλλετο ὕμνος θρησκευτικὸς ὑπὲρ καταπαύσεως τοῦ ὀρμητικοῦ τούτου ἀνέμου, ὅστις ἦτο καταστρεπτικὸς εἰς τὸν τόπον, δερόμενον ὑπ' αὐτοῦ λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως. Εἰς τὴν Κάρυστον σώζεται μέχρι σήμερον ἀπόηχος τῆς λατρείας ταύτης, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ βορρεασμὸς, δηλαδὴ τέλεσις λιτανειῶν, κατὰ μῆνα Αὐγούστου, πρὸς κατάπausιν τοῦ καταστρεπτικοῦ βορρᾶ. Εἰς τὸν ἐγγὺς τῆς Καρύστου Πλατανιστὸν ὑπάρχει ἡ τοποθεσία Ἀνεμοπούλες, σχετιζομένη, ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν ἐν Καρυστίᾳ βιαίαν πνοὴν τοῦ ἀνέμου. Ὡσαύτως εἰς τὴν Φιλάγραν ἐτελοῦντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐτήσιοι ἐξιλαστήριοι θυσίαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Βορρέως, μέχρι σήμερον δὲ τελεῖται καὶ ἐνταῦθα, ὅπως εἰς τὴν Κύρυστον, λιτανεία εἰς τὸν παλαιὸν ναῖσκον τοῦ ἀγίου Συμεῶν, διὰ τὴν κατάπausιν τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου³¹. Διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὑπάρχουν πληροφορίες περὶ τῆς σφοδρότητος τοῦ ἀνέμου εἰς τὴν Καρυστίαν, μία δὲ ἐξ αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὸν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα μ.Χ. διαπρεπῆ μητροπολίτην Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτον. Οὗτος εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς Γεώργιον, υἱὸν τοῦ ἐπισκόπου Καρύστου Δημητρίου Βαρδάνη, μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Σὺ μὲν γὰρ πολλάκις μοι τὸν ἐτησίαν βορρᾶν ἐξετραγώδησας, προσταράσσοντα ἐξαπίνης καὶ κατακλῶντα νευστάζοντας ἤδη πρὸς θερισμὸν τῶν Καρυστίων τοὺς στάχους...». Φιλολογῶν δὲ μετὰ χάριτος, ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν, ἐν ἀποστροφῇ πρὸς τὸν ἄνεμον λέγει: «Ἐνθεν τοι τὰ μὲν περὶ ἡμᾶς κοῖλα τῆς Εὐβοίας κοιλὰς ἄλλη κλαυθμῶνος ἔδεται αἱ δὲ πυροφόροι πεδιάδες πεδίον ἀφανισμοῦ». Καὶ περαιτέρω: «Ἔσκληρὸν ὄντως ἄνεμε, οὐ ρεῦμα σὺ ἀέρος καὶ χεῦμα φερέσβιον, ἀλλὰ χεῖμαρρος ἀγρίας λαίλαπος. Τί μηδὲν ἄχαρι πεπονηθῶς πρὸς Καρυστίων τηλικαῦτα ἀδικεῖς;»³².

Τὸ παρὰ τὴν Κάρυστον ὄρος Ὀχῆ ἐσχετίζετο μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ὀχείας Ἡρας. Κατὰ τὴν λατρείαν ταύτην ἐν Ὀχῆ ἢ Ἡρα, σύζυγος τοῦ Διὸς, ἐκαλεῖτο Ζυγία ἢ Γαμηλία, ὡς θεμελιώσασα τὸν γάμον

Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 105. — Παυσανίου, Ἑλλάδος περιήγησις, 10, 16, 6.

31. Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θέμελη Ἀρχιεραματεῶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 4 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 6). — Δ. Τριανταφυλλοπούλου, Τοπογραφικὰ προβλήματα τῆς Μεσσαϊωνικῆς Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθήναι 1974, σελ. 258.

32. Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σωζόμενα, ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, τόμος Β', Ἀθήναι 1880, σελ. 210 καὶ σελ. 214-215. — Πρβλ. Γ. Φουσάρα, Τὰ «Εὐβοϊκὰ» τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ, Ἀθήνα 1959, σελ. 25-26 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ἑὐβοϊκῶν Μελετῶν).

ἐπὶ τοῦ ὄρους "Οχη, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῆς 'Οχεία, τῆς λατρείας αὐτῆς γινομένης εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Διός, τελέσαντος ὀχεῖαν μετ' αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς "Οχης σώζεται, ἀκέραιον σχεδόν, Δρυοπικὸν κτίσμα ναοῦ, δηλαδὴ ἔργον τοῦ ἀρχαίου λαοῦ τῶν Δρυόπων ἐλθόντων καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐκ τῶν κλιτύων τῆς Οἴτης. Ὁ ναὸς οὗτος ἦτο, κατὰ τινες, ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διός καὶ τῆς 'Οχείας Ἥρας, τῆς ὁποίας Ἡραΐα, ἦτοι ναοὶ αὐτῆς, ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐβοίας, τελουμένων ἐν αὐτοῖς πανδήμων ἑκατομβαίων ἐορτῶν. Τὸ κτίσμα τοῦτο, εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα δημιουργήματα τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος³³.

Τὸ ἀκρωτήριον Καθηρεύς, καλούμενον καὶ Καθηρεύς, εὐρίσκεται εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίου Εὐβοίας. Εἰς τὰς Τρωάδας τοῦ ὀ Εὐριπίδης παρουσιάζει τὸν Ποσειδῶνα νὰ βεβαιοῖ, ὅτι εἰς τὰς «Καφηρείους ἄκρας» θὰ καταποντισθοῦν ἄνδρες τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐπιστρέφοντες ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. «Σκῦρός τε Λῆμνός θ' αἰ Καφηρείοι τ' ἄκραι πολλῶν θανόντων σώμαθ' ἔξουσι νεκρῶν» στιχουργεῖ ὁ τραγικὸς ποιητής. Ὁ Καφηρεύς ἢ Καθηρεύς ἔχει ὀνομασθῆ καὶ Ξυλοφάγος, διότι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔνεκα τῶν σφοδρῶν θαλασσιῶν ρευμάτων κατεστρέφοντο, καθηροῦντο, τὰ ξύλα, δηλαδὴ τὰ διακινούμενα ἐκεῖ πλοῖα. Ἡ ὀνομασία Ξυλοφάγος εἶναι ἀντίστοιχος τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας Καθηρεύς. Κατὰ τινες, ἐξ ἄλλου, ἐρμηνείαν τοῦ ὀνόματος Καθηρεύς, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν θαλασσίαν τοῦ ἀκρωτηρίου περιοχὴν οἱ Εὐβοεῖς «ἐκαθάριζαν» τοὺς θαλασσοπόρους καὶ ἴσως μὲ ὀρησκευτικὰς τινες ἐκδηλώσεις. Ἐπὶ σχολιαστοῦ μάλιστα τῶν Τρωάδων τοῦ Εὐριπίδου ἀναφέρεται βωμὸς τοῦ Διός εἰς τὸν Καφηρέα. «Καθηρέα αὐτὸν —γράφει ὁ σχολιαστής— πρότερον κεκλήσθαι, εἶναι γὰρ ἐκεῖ βωμὸν Διός, ἐφ' ὃν Εὐβοεῖς καθαιρόμενοι ἔθνον». Ὁ Παισανίας περιέσσωσε τὴν πληροφορίαν, ὅτι εἰς τὸν Καφηρέα ὑπῆρχε σπήλαιον τοῦ Διονύσου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκετο τὸ ἄγαλμά του. Τὸ ἄγαλμα αὐτὸ τὸ μετέφερον εἰς τὸ Ἄργος μερικοὶ Ἄργεῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν, ὡς καὶ ἄλλοι Ἑλληνες, ἐκ τοῦ ναυαγίου των εἰς τὸν Καφηρέα, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου³⁴.

33. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιεραγματεῶς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 3-4 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 5). — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 12. — Γ. Φουσαρά, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 108-116. — Γερασίμου Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', Ἀθήναι 1954, σελ. 287. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 292-293.

34. Εὐριπίδου, Τρωάδες, 88-91. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 16 καὶ σελ. 39. — Γ. Φου-

Εἰς τὰ Κοῖλα, τῶν ὁποίων ἡ γεωγραφικὴ θέσις ἐρευνᾶται εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εὐρίσκοντο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Καφηρέως, ὑπῆρχεν «ιερά» δρυς, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἱερὸν δένδρον τοῦ Διὸς καὶ δι' αὐτῆς ἐδίδοντο χρησιμοί, ὅπως εἰς τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης ἐν Ἡπειρῷ. Περὶ τῆς «ιεῶς» ταύτης δρυὸς εἰς τὰ Κοῖλα πληροφορεῖ σχετικῶς ὁ ἐκ Προύσης τῆς Βιθυνίας καταγόμενος Δίων, ὁ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του ὀνομασθεὶς Χρυσόστομος, γεννηθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος, ὅτε εἰς τὴν Εὐβοίαν δὲν εἶχεν ἐπικρατήσει ὁ Χριστιανισμός. Συγκεκριμένως εἰς τὸ ἔργον του Εὐβοϊκὸς ἢ Κυνηγός, Δίων ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει, ὅτι ταξιδεύων ἐκ Χίου διὰ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἐναυάγησεν εἰς τὰ Κοῖλα τῆς Εὐβοίας καὶ ἐκεῖ ἔτυχε περιποιήσεως ἀπὸ δύο οἰκογενεῖας κυνηγῶν, αἵτινες ἔζων ἡρεμον, ἀγνὸν καὶ ἀπλοῖκὸν ἀγροτικὸν βίον, ἕνας δ' ἐκ τῶν κυνηγῶν ὅταν κάποτε εὐρῆκε μερικὰ καλάβια ἀπὸ ναυάγιον δὲν τὰ μετέφερον εἰς τὴν καλύβην του, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς εὐσεβείας του τὰ ἐκρέμασεν εἰς τὴν παραθαλασσίαν «ιεράν» βελανιδιάν, μὴ θέλων νὰ ἔχη κέρδος ἀπὸ ἀνθρωπίνην δυστυχίαν. «Καὶ τοὺς ταλάρους —ἀφηγεῖται ὁ Δίων— οὐς ἀπαξ εὐρόν ποτε ἐκβεβρασμένους, καὶ τούτους ἀνέπηξα εἰς τὴν δρυὴν τὴν ἱεράν τὴν πλησίον τῆς θαλάττης. Μὴ γὰρ εἶη ποτέ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας». Εἰς ἄλλο ὅμως σημεῖον τοῦ Εὐβοϊκοῦ ἢ Κυνηγοῦ δίδεται ἡ ἀντίθετος εἰκὼν πρὸς τὴν εὐσεβειαν τῶν ἀπλῶν ὡς ἄνω ἀγροτῶν, καθ' ὅσον εἰς τὴν πλησίον ἐκεῖ πόλιν μὲ τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους τῆς, τὰς ὑψηλὰς οἰκοδομάς τῆς καὶ τὸ πολυθόρυβον τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς, καὶ μὲ τὴν ἀγοράν τῆς, τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, τῶν ἡρώων καὶ τὰ ἄλλα ἱερά ἦσαν σκεπασμένα σχεδὸν ἀπὸ χόρτα. «Ὡστε τὸν Ἡρακλέα καὶ ἄλλους ἀνδριάντας συχνούς ὑπὸ τοῦ θέρους ἀποκεκρυφθαι, τοὺς μὲν ἡρώων τοὺς δὲ θεῶν», ἀφηγεῖται Δίων ὁ Χρυσόστομος³⁵.

σάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 118-119. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 291 καὶ σελ. 297. — Πανσανίου, Ἑλλάδος περιήγησις, 2, 23, 1. — Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θέμελη Ἀρχιεραγματῆως τῆς Ἱεῶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονικὴ 1954, σελ. 5 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 6).

35. Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 123-126. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονικὴ 1930, σελ. 132-135. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 291-293. — Δίωνος Χρυσόστομου, Λόγοι (VII)-Εὐβοϊκὸς ἢ Κυνηγός, 239R καὶ 233R. — Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θέμελη Ἀρχιεραγματῆως τῆς Ἱεῶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονικὴ 1954, σελ. 24-26 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 23-25).

Τὸ ἀκρωτήριον Γεραιστός, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πλόκαμον τοῦ ἕρους Ὀχη, εὐρίσκεται εἰς τὴν νοτιάν ἐσχατιάν τῆς Εὐβοίας. Ὁ Στράβων ἀναφέρει, ὅτι ὁ Γεραιστός εἶχεν «ἱερὸν Ποσειδῶνος ἐπισημότατον τῶν ταύτη καὶ κατοικίαν ἀξιόλογον». Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Γεραιστοῦ ὁ Ποσειδῶν ἐκαλεῖτο Γεραιστίος. Ὁ περιφανὴς ναὸς ἐκτίσθη εἰς τὸν Γεραιστόν διότι πλησίον τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε πόλις καὶ ἀξιόλογος λιμὴν, μοναδικὸς εἰς τὴν τρικυμιώδη αὐτὴν ἀκτὴν διὰ τὴν προσόρμισιν τῶν πλοίων. Ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, θεωρουμένου θεοῦ τῆς θαλάσσης, εἶχε σχέσιν μὲ τὴν ἐν αὐτῷ συνήθη ἐξιλέωσιν, κατὰ τὸν ἀπόπλου, διὰ νὰ ἔχουν οἱ ταξιδεύοντες καλὸν πλοῦν, ἢ μὲ τὴν τέλεισιν εὐχαριστηρίων θυσιῶν ἐπὶ τῇ διασώσει ἀπὸ θαλασσοταραχᾶς καὶ ναυάγια, καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ προσορμίσει εἰς τὸν ἀσφαλῆ ἐκεῖ λιμένα. Ὁ Ὀμηρος ἀναφέρει εἰς τὴν Ὀδύσειάν του, ὅτι εἰς τὸν Γεραιστίον Ποσειδῶνα προσέφερον θυσίαν οἱ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐπιστρέφοντες βασιλεῖς Νέστωρ τῆς Πύλου, Διομήδης τοῦ Ἄργους καὶ Μενέλαος τῆς Σπάρτης. Ἀφοῦ ἐπεκαλέσθησαν, οἱ βασιλεῖς οὗτοι, καὶ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων των, σημείον, «τέρας», ἀπὸ τὸν θεὸν διὰ τὴν θαλασσίαν διαδρομὴν τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσουν πρὸς ταχυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν ἐπιστροφὴν των, ἔφθασαν τὴν νύκτα εἰς τὸν Γεραιστόν, διασχίσαντες τὸ Αἰγαῖον, καὶ προσέφερον ἐκεῖ, διὰ τὸ καλὸν ταξίδι των, θυσίαν εὐχαριστήριον, κάψαντες ἐπὶ τῆς πυρᾶς τῆς θυσίας «μηριά βοδιῶν στὸν Ποσειδῶνα». Ὁ Ὀμηρος τὴν θυσίαν ταύτην τὴν στιχουργεῖ ὡς ἑξῆς: «Ἐς δὲ Γεραιστόν ἐννύχαια κατάγοντο Ποσειδάωνι δὲ ταύρων πολλ' ἐπὶ μῆρ' ἔθεμεν, πέλαγος μέγα μετρήσαντες». Ὑπάρχει ἄποψις, ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦ Ποσειδῶνος «Γεραιστίος» προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα γεραίρω, διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς λατρευτικὰς τιμὰς καὶ δόξας πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν νοτιάν ταύτην ἐσχατιάν τῆς Εὐβοίας, ὀνομασθεῖσαν Γεραιστός ἀπὸ τὰς δοξολογικὰς καὶ τιμητικὰς ταύτας ἐκδηλώσεις πρὸς τὸν Ποσειδῶνα³⁶.

36. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 445. — Κωνσταντίνου Γουναροπούλου, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σελ. 19 καὶ σελ. 139. — Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 117-118. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθήναι 1970, σελ. 293. — Fritz Geyer — Μετάφρασις Ἀνδρέου Ζαμπάλου, Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 121-123. — Ὁμήρου, Ὀδύσεια γ, 177-179. — Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διὰδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 5 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθήναι 1956, σελ. 6). — Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Καρύστου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1955, σελ. 7-9 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας).

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω εἰδικῶς ἀναφερομένων πόλεων καὶ τόπων τῆς προχριστιανικῆς Εὐβοίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλατρεύοντο καὶ ἐτιμῶντο οἱ προαναφερθέντες θεοί, αἱ θεαὶ καὶ οἱ ἡμίθεοι ἢ ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας καὶ εἰδωλολατρείας, ὑπῆρχε καθολικότης λατρείας ἐν τῇ νήσῳ διὰ τὸν Δία, ἕνεκα τῶν περιβοήτων δραστηριοτήτων αὐτοῦ τῶν μετ' αὐτῆς σχετιζομένων, ὡς προαναφέρθη. Ἐπίσης καθολικότητα λατρείας εἶχεν ὁ Ἀπόλλων, ὡς θεὸς τῶν βοσκῶν, δεδομένου ὅτι ἡ Εὐβοία εἶναι περιοχή ποιμενική. Καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐτιμᾶτο γενικώτερον, ὡς θεὰ τῶν δασῶν καὶ τοῦ κυνηγίου, τῆς Εὐβοίας ἐχούσης μεγάλης δασικᾶς ἐκτάσεις. Τῆς αὐτῆς καθολικῆς λατρείας τῶν Εὐβοέων ἐτύγχανε καὶ ὁ Ποσειδῶν ὡς θεὸς τῆς θαλάσσης, περιβαλλούσης καὶ τὴν νῆσον ταύτην. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, οἱ Εὐβοεῖς εἰδωλολάτραι ἦσαν πολυθεῖς ται. Πέρα ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν εἰδωλολατρικῶν θεοτήτων, ἐν Εὐβοίᾳ ἐτιμῶντο καὶ ξένα τοιαῦτα καὶ συγκεκριμένως ἡ Ἴσις, Αἰγυπτιακὴ θεότης, λατρευομένη εἰς τὴν Ἐρετρίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχει ἀποκαλυφθῆ ἄρκετὰ σημαντικὸν ἱερὸν αὐτῆς, καλούμενον Ἰσεῖον³⁷. Ἐπίσης παρὰ τὴν Χαλκίδα ὑπῆρχε ναὸς τῶν Διοσκούρων Καβείρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τρεῖς θεότητες ἀνατολικῆς προελεύσεως. Ἡ λατρεία αὐτῶν ἦτο γνωστὴ παλαιόθεν εἰς τὴν Φοινίκην, τὸ δὲ σημιτικὸν ὄνομα Καβέρ σημαίνει Μέγας. Εἶναι, ἐξ ἄλλου, γνωστὸν ὅτι, εἰς τὴν Εὐβοίαν διεκινήθησαν παλαιότερον Φοινίκες δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς. Κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν χρονικὴν περίοδον (300 π.Χ. καὶ ἐξῆς) ἐλατρεύοντο, ὡσαύτως εἰς τὴν Χαλκίδα, ὁ Ἄνουβις, ὁ Ἄπις καὶ ὁ Σάραπις, Αἰγυπτιακαὶ θεότητες τοῦ φαραωνικοῦ πανθέου³⁸.

Σημειώσεις: Ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδωλολατρῶν κατοίκων τῆς προχριστιανικῆς Εὐβοίας ἐντάσσεται εἰς τὴν πανανθρωπίνην πραγματικότητα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει

37. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἀρχιεραματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 6 (Καὶ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθῆναι 1956, σελ. 7). — Νικολάου Παπαδάκη, Ἀνασκαφὴ Ἰσείου ἐν Ἐρετρίᾳ, ἐν Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου Ὀρθοκυμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας, τόμος Α', Ἀθῆναι 1915, σελ. 115-190 καὶ δὴ ἐν σελ. 190.

38. Διονυσίου Καλογεροπούλου, Σύμβολη εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων (1471-1937), Ἀθῆναι 1937, σελ. 138 (541). — Γεωργίου Παπαβασιλείου, Ἱερὸν Διοσκούρων Καβείρων παρὰ τὴν Χαλκίδα, ἐν Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1912, σελ. 145-153. — Ἀγγέλου Φουριώτη, Ἡ Εὐβοία ὡς τὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΣΤ', Ἀθῆναι 1970, σελ. 247. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἡ πόλις τῆς Χαλκίδος κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθῆναι 1974, σελ. 103.

θρησκευτική ψυχοσωματική ύπαρξις. Ἡ ἄγνοια τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ λατρεύεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἢ κτίσις καὶ ὄχι ὁ Δημιουργὸς αὐτῆς. «Ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα», ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. 1,25). Βεβαίως ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσῆν περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ πίστεως εἰς αὐτόν, εὑρισκεν ἀναποκρίσιν καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, μόνον ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς. Διότι τὸ «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεὸς σου» ἀναποκρίνεται εἰς τὸ ἔμφυτον θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἐξ οὗ καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, παραχαραγμένην ἔχοντες τὴν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, ἐλάτρευσαν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Ἐλάτρευσαν «θεοὺς ἑτέρους» καὶ ἐποίησαν «εἰδῶλα» καὶ «ομοιώματα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς» (Ἐξοδος 20,2-4). Οἱ θεοὶ καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν εἰδωλολατρῶν ἦσαν τὰ «στοιχεῖα τοῦ κόσμου» κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (Κολοσ. 2,8 καὶ 2,20, καὶ Γαλ. 4,3 καὶ 4,9), ὅπως δὴ ποτε ἕμως ἦσαν τὸ ἀλφάβητον τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἢ ὅπως λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς «τὴν μὲν διδασκαλίαν τὴν Ἑλληνικὴν (εἰδωλολατρικὴν) στοιχεῖω δὲ παραδιδῶσιν εἶναι, τελείαν δὲ τὴν κατὰ Χριστόν» (Παν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόμος Β', Ἀθήναι 1956, σελ. 244). Ἀλλὰ καὶ τό, κατὰ τὰς εἰδωλολατρικὰς θυσίας, χυρόμενον «αἷμα τράγων καὶ μόσχων» δὲν ἔφερε τὴν λύτρωσιν τῶν ζητούντων αὐτὴν εἰδωλολατρῶν, τὴν ὅποιαν ἔφερε μόνον καὶ μοναδικῶς «τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ» (Ἐβρ. 9,12,14). Τὴν ἀλήθειαν, ἐξ ἄλλου, περὶ τῆς καθολικότητος τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος καὶ τῆς λατρευτικῆς πρὸς τὸ θεῖον διαθέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ζητεῖ «τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον», τὸ ὅποιον εἶναι «ἢ περὶ θεῶν δόξα», τὴν ἀνέγραψεν ἐπιγραμματικῶς ὁ εἰδωλολάτρης ἱερεὺς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν Πλούταρχος εἰς τὴν πραγματείαν του Πρὸς Κολώτην (XXXI), παρατηρῶν ὅτι, παντοῦ ὑπάρχουν εὐχαὶ καὶ προσευχαί, παντοῦ τόποι λατρείας, παντοῦ θυσίαι. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ πόλις «ἀνίερως» καὶ «ἄθεως», εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ συσταθῇ καὶ νὰ διατηρηθῇ, ἂν ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτὴν τελείως ἢ πῖστις εἰς τὸν Θεόν. «Εὐβοίαις δ' ἂν ἐπιὼν —λέγει ὁ Πλούταρχος— καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀόλους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μὴδὲ ὄρκους, μὴδὲ μαντείας, μὴδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μὴδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστίν, οὐδ' ἔσται γεγωνῶς θεατῆς· ἀλλὰ πόλις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀνααιρεθείσης παντάπασι, σύστασιν λαβεῖν, ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι».

Ἐντὸς τῆς ἐν Εὐβοίᾳ πολυθεϊστικῆς εἰδωλολατρείας ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσεν ἡ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, καὶ εἰδικώτερον ἐν τῇ πρωτευούσῃ Χαλκίδι, ὑπαρξις Ἰουδαϊκῆς κοινότητος καὶ μάλιστα πολυπληθοῦς, ὡς συνέβαινε καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν προχριστιανικὴν χρονικὴν περίοδον, καὶ ὡς συμβαίνει ἀκόμη μέχρι καὶ σήμερον. Τὸ γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως ἐν Εὐβοίᾳ καὶ εἰδικώτερον ἐν Χαλκίδι Ἰουδαϊκῶν, ἐξ ἀποκαλύψεως μόνον θεϊστικῶν κοινοτήτων ἐνέχει, ὡς καὶ διὰ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ὅπου ὑπῆρχον τοιαῦται κοινότητες, μεγάλην σημασίαν. Διότι γενικῶς αἱ παροικίαι αὐταὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὴ αἱ συναγωγαὶ αὐτῶν, δὲν ἦσαν μόνον θρησκευτικὰ κέντρα διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ἔγιναν σημαντικοὶ σταθμοὶ προσηλυτισμοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καθ' ὅσον ὁ Ἰουδαϊσμός τῆς διασπορᾶς ἰδεολογικῶς καὶ πνευματικῶς εἶχε ποικιλοτρόπως προετοιμασθῆ εἰς τὸ ἔργον τοῦ προσηλυτισμοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν λοιπόν, αἱ ἐν Χαλκίδι

καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐβοίας Ἰουδαϊκαὶ συναγωγαὶ θὰ ἐπρομήθευσαν μέλη αὐτῶν εἰς τὴν Χριστιανικὴν, ἐξ ἀποκαλύψεως, θρησκείαν, εὐθύς ὡς αὕτη ἔκαμε τὴν εἴσοδον αὐτῆς εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶναι ὁμως δυνατὸν νὰ ἐπολέμησαν αἱ ἐν Εὐβοίᾳ Ἰουδαϊκαὶ κοινότητες τὸν Χριστιανισμόν, ἄγνωστον μέχρι ποίου βαθμοῦ, διότι δὲν εἶναι ὀλίγα τὰ παραδείγματα κατὰ τὰ ὅποια ὁ Ἰουδαϊσμός ἐστάθη ἀντιμέτωπος τοῦ Χριστιανισμοῦ, καίτοι ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι ὁ ἄμεσος κληρονόμος τοῦ πρώτου, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πλείστοις καὶ τοῖς σπουδαίοις. Παράδειγμα, ἐν ἐκ τῶν πολλῶν, τῆς πολεμικῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς βάρους τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἐν Ὑπάτῃ, ἐγγὺς τῆς Εὐβοίας, Ἰουδαϊκὴ παροικία εἰς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔστειλε τὸν ἐκ τῶν Ἑβδομήκοντα Ἀποστόλων Ἡρωδίωνα (Ρωμ. 16,11), ὅστις ἐκήρυξεν ἐκεῖ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Διεβλήθη ὁμως ὁ Ἡρωδίων ὑπὸ τῶν ἐν Ὑπάτῃ ἐγκατεστημένων Ἰουδαίων καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαβολῆς ὑπῆρξεν ὁ ἐπὶ Νέρωνος (66 μ.Χ.) μαρτυρικὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ ξίφους θάνατος.

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (25 π.Χ. - 40 μ.Χ.) εἰς τὸ ἔργον του Περὶ ἀρετῶν καὶ πρεσβείας πρὸς Γάϊον (§ 36), ἐκτὸς ἄλλων, ἔχει καταχωρίσει τὸ κείμενον ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀπὸ τὸν Ἡρώδην Ἀγρίππαν τὸν Α' (37-44 μ.Χ.) καὶ ἐστάλη πρὸς τὸν φίλον του αὐτοκράτορα Ρώμης Καλιγούλαν (37-41 μ.Χ.). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀναφέρεται καὶ ἡ Εὐβοία ὡς μία «ἀποικία» τῶν Ἱεροσολύμων, ἥτοι ὡς ἔχουσα Ἰουδαϊκὰς κοινότητας. «Περὶ δὲ —γράφεται εἰς τὴν ἐπιστολὴν— τῆς Ἱεραπόλεως (τῶν Ἱεροσολύμων) τὰ προσήκοντά μοι λεκτέον. Αὕτη, καθάπερ ἔφην, ἐμὴ μὲν ἐστὶ πατρίς, μητρόπολις δὲ οὐ μιᾶς χώρας Ἰουδαίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων, διὰ τὰς ἀποικίας ἃς ἐξέπεμψεν ἐπὶ καιρῶν, εἰς μὲν τὰς ὁμόρους Αἴγυπτον, Φοινίκην, Συρίαν τὴν τε ἄλλην καὶ τὴν κοίλην προσαγορευομένην, εἰς δὲ τὰς πόρρω διωκισμένας Παμφυλίαν, Κιλικίαν, τὰ πολλὰ τῆς Ἀσίας ἄχρι Βιθυνίας, καὶ τῶν τοῦ Πόντου μυχῶν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰς Εὐρώπην, Θετταλίαν, Βοιωτίαν, Μακεδονίαν, Αἰτωλίαν, τὴν Ἀττικὴν, Ἄργος, Κόρινθον, τὰ πλεῖστα καὶ ἄριστα Πελοποννήσου. Καὶ οὐ μόνον αἱ ἡπειροὶ μεστὰι τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀποικιῶν εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ νήσων αἰδοκιμώταται. Εὐβοία, Κύπρος, Κρήτη. Καὶ σιωπῶ τὰς πέραν Εὐφράτου». Ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινότης τῆς Χαλκίδος, ἀπὸ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς ὑπάρχουσα, διετηρήθη ἕκτοτε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων μέχρι σήμερον. Εἰδικώτερον ἡ συναγωγὴ τῆς Χαλκίδος, τυρποληθεῖσα ἐν ἔτει 1846, ἐπανεκτίσθη μὲν, ἀλλ' ἀπώλεσε κατὰ τὴν πυρπόλησιν αὐτῆς τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἱστορικὸν τῆς συναγωγῆς ἀρχεῖον. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινότης Χαλκίδος ἐκαλεῖτο «Μικρὰ Ἱερουσαλήμ», λόγῳ τῆς πνευματικῆς καὶ γενικῆς αὐτῆς ἀκμῆς³⁹.

39. Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θεμέλη Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συν-

Πολιτισμός.

‘Όπως διὰ τὴν θρησκείαν ἐν τῇ προχριστιανικῇ Εὐβοίᾳ περισώθησαν πηγαῖαι πληροφορίαι, οὕτω πῶς καὶ διὰ τὸν πολιτισμὸν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, κατὰ τὴν ὡς ἄνω χρονικὴν περίοδον, ὑπάρχουν εἰδήσεις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ μία ἐνδεικτικὴ ἀπεικόνισις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς ἐν σχέσει καὶ πρὸς τοὺς φορεῖς αὐτοῦ.

Ἡ Χ α λ κ ί ς, ἡ Ἐ ρ έ τ ρ ι α καὶ ἡ Κ ά ρ υ σ τ ο ς, αἱ ἀρχαῖαι αὗται Εὐβοϊκαὶ πόλεις, ἔχουν συνδεθῆ κατὰ μέγιστον βαθμὸν μὲ πολλὰς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ προχριστιανικῇ Εὐβοίᾳ. Ἡ Εὐβοϊκὴ Κ ύ μ η, περὶ τῆς ὁποίας «οὐδὲν γνωρίζει ἡ ἀρχαία παράδοσις», καὶ διὰ τὴν ὁποίαν διχογνωμοῦν οἱ ἐπιστήμονες, ὡς προαναφέρθη, δὲν παρουσιάζει πολλὰ πράγματα σχετιζόμενα μὲ τὸν ἐν λόγῳ πολιτισμὸν.

Οἱ Χαλκιδεῖς διέπλασαν τὸ ἐν ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Ἀλφαβῆτων, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Χ α λ κ ι δ ι κ ὸ ν Ἀ λ φ ά β η τ ο ν. Αἱ ἀποικίαι τῆς Χαλκίδος εἰς τὴν Ἱταλίαν, εἰδικώτερον δὲ ἡ Ἱταλικὴ Κ ύ μ η, διέδωσαν τὸ Χαλκιδικὸν Ἀλφάβητον, διὰ μέσου τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας, εἰς τὰς Ἱταλικὰς φυλάς, ἐξ αὐτοῦ δὲ προῆλθε κατὰ βᾶσιν τὸ Λατινικὸν Ἀλφάβητον. Ὁ Παῦλος Καρολίδης μάλιστα ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ὄνομα Ἱταλία, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς κάτω Ἱταλίας διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἱταλικὴν χερσόνησον, σημαίνει Εὐβοία, προερχόμενον ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως Vitulus, ἡ ὁποία σημαίνει μόσχος, βοῦς. Τὸ ὄνομα τῆς Εὐβοίας κατὰ μίαν ἐκδοχὴν προέρχεται, ὡς ἐν ἀρχῇ ἀνεφέρθη, ἀπὸ τὰς πλουσίας ἐν αὐτῇ βοσκὰς τῶν βοῶν καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ἡ Χαλκίς, διὰ τοῦ Ἀλφαβῆτου αὐτῆς, συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ τὴν γενικὴν τοῦ πολιτισμοῦ ἀνάπτυξιν⁴⁰.

ὁδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 6-8 (Καὶ Ἀ ρ χ ε ἷ ο ν Εὐ β ο ἱ κ ὶ ὶ ὶ Μ ε λ ε τ ὶ ὶ ν, τόμος Δ', Ἀθῆναι 1956, σελ. 8-9). — Α. Μ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ ο υ, Οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, ἐν Ἐ π ε τ η ρ ἱ ς Ἐ τ α ἱ ρ ε ἱ α ς Β υ ζ α ν τ ἱ ν ὶ ὶ ν Σ π ο υ δ ὶ ὶ ν, τόμος ΣΤ', Ἀθῆναι 1929, σελ. 23-43. — Ν. Ι. Γ ι α ν ν ο π ο ῦ λ ο υ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαϊκῶν παροικιῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι, ἐν Ἐ π ε τ η ρ ἱ ς Ἐ τ α ἱ ρ ε ἱ α ς Β υ ζ α ν τ ἱ ν ὶ ὶ ν Σ π ο υ δ ὶ ὶ ν, τόμος Ζ', Ἀθῆναι 1930, σελ. 253-263 καὶ δὴ τόμος Γ', Ἀθῆναι 1933, σελ. 187-191. — Σημειωτέον, ὅτι ἡ μακρῶν διαμονὴ Ἑβραίων ἐν Εὐβοίᾳ ἀφῆκε καὶ μερικά τοπωνύμια ἐν αὐτῇ καὶ δὴ: Βριόκαστρο καὶ Βρέϊκα σπίτια εἰς τὴν κοινότητα Λιχάδος, τὰ Ἑβρέϊκα καὶ τὸ Ἑβρέϊκο νεκροταφεῖον εἰς τὴν Χαλκίδα, Ἑβριακὴ εἰς τὴν κοινότητα Κεράμιας, τὰ Ἑβρέϊκα πηγὰδια εἰς τὴν κοινότητα Ἀλιβερίου, καὶ τὰ Ὀβρέϊκα εἰς τὴν κοινότητα Θαρρουνίων (Δ η μ ἡ τ ρ η Δ ε μ ε ρ τ ζ ἡ, Συλλογὴ τοπωνυμίων τῆς νήσου Εὐβοίας, ἐν Ἀ ρ χ ε ἷ ο ν Εὐ β ο ἱ κ ὶ ὶ ὶ Μ ε λ ε τ ὶ ὶ ν, τόμος ΙΑ', Ἀθῆναι 1964, σελ. 187, 190, 202, 225 καὶ 233).

40. Γ. Φ ο υ σ ά ρ α, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθῆναι 1964, σελ. 59, σημ. 2. — F r i t z G e y e r — Μετάφρασις Ἀ ν δ ρ έ ο υ Ζ α μ π ά λ ο υ,

Αἱ Εὐβοῖκαὶ ἀποικίαι τῶν Χαλκιδέων, Ἐρετριέων, Κυμαίων καὶ Ἰστιαίων, αἱ ὁποῖαι ἰδρῦθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν κατὰ τοὺς 8ον-6ον π.Χ. αἰῶνας εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, καίτοι εἶχον ἐμπορικὴν σκοπιμότητα καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν γεωργικὴν ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων Εὐβοέων, συνετέλεσαν, οὐχ ἤττον, καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος περιοχάς, εἰς τὴν εἰς αὐτάς μετάδοσιν ποικίλων ἐκφάνσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος⁴¹.

Κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν χρονικὴν περίοδον (300 π.Χ. καὶ ἐξῆς) καὶ πρὸ αὐτῆς, μαρτυρεῖται ἡ ἐν Χαλκίδι καὶ ἐν Ἐρετρίας παρουσία φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν ξένων καὶ Χαλκιδέων. Ὁ Στράβων εἰς τὰ Γεωγραφικά του σημειώνει περὶ τῆς Χαλκίδος καὶ τῆς Ἐρετρίας, ὅτι αἱ πόλεις αὗται «καὶ πρότερον μέγα εἶχον ἀξίωμα καὶ πρὸς πόλεμον καὶ πρὸς εἰρήνην, ὥστε καὶ φιλοσόφοις ἀνδράσι παρασχεῖν διαγωγὴν ἠδεῖαν καὶ ἀθόρυβον». Ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης (384-322 π.Χ.), ἡ μητέρα τοῦ ὁποῖου Φαιστιᾶς ἤτο Χαλκιδαία, ἀπέθανεν ἐν Χαλκίδι. Ὁ ἐκ τῆς Ὀλβίας κυνικός φιλόσοφος Βίων (3ος αἰὼν π.Χ.), ἐγκαταλείψας περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του τὴν ἀθεῖαν, τὴν ὁποῖαν ἐπρέσβευεν, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ἐν Χαλκίδι. Εἰς ἄλλην ἐν Εὐβοίᾳ κοιτίδα πολιτισμοῦ, ἦτοι τὴν ἀντίζηλον τῆς Χαλκίδος Ἐρέτριαν, ὑπῆρχε, κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς ὡσαύτως χρόνους, γυμνάσιον ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον δύο «γυμνασίαρχοι» χρηματοδοτοῦσαν ἀπὸ προσωπικὰς τῶν ἀποδοχὰς μίαν ἔδραν ρητορικῆς καὶ μίαν ἔδραν ἐρμηνείας τοῦ Ὁμήρου. Πνευματικά, ἐξ ἄλλου, συμπόσια ἐγίνοντο εἰς τὰ λουτρά τῆς Αἰδηψοῦ, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὰ Συμποσιακὰ προβλήματα αὐτοῦ⁴².

Ἄλλοι τομεῖς πολιτισμοῦ ἦσαν ἡ γλυπτικὴ τέχνη, ἀκμάζουσα εἰς τὴν Χαλκίδα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἄνω Ἑλληνιστικούς καὶ τοὺς Ρωμαϊκοὺς

Τοπογραφία καὶ ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Θ', Ἀθήναι 1962, σελ. 51.

41. Γιάννη Ἀναστασοπούλου, Ἱστορία τῆς ἰδρύσεως τῶν Εὐβοϊκῶν ἀποικιῶν (Η'-ΣΤ' π.Χ. αἰ.) Χαλκιδικὴ - Ἰταλία - Σικελία, Χαλκίδα 1974. — Γ. Φουσσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήναι 1964, σελ. 42-44. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Β', σελ. 45, σελ. 46, σελ. 57 καὶ σελ. 60. — Ἰωάννου Παπασταύρου, Αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας κατὰ τὸν Β' Ἑλληνικὸν ἀποικισμὸν καὶ ἡ συμβολὴ τούτων εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Ζ', Ἀθήναι 1960, σελ. 332-340.

42. Στράβωνος, Γεωγραφικά, I, 448. — Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἡ πόλις τῆς Χαλκίδος κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθήναι 1974, σελ. 105. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Ε', σελ. 275. — I. X. Πούλλου, Αἱ περὶ Εὐβοίας ἱστορικαὶ μαρτυραὶ τοῦ Πλουτάρχου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΒ', Ἀθήναι 1965, σελ. 297-299.

χρόνους, καὶ ἡ κεραμεικὴ - ἀγγειογραφία τῆς Χαλκίδος, ἡ ὁποία διὰ τὴν ἰδιομορφίαν αὐτῆς ὠνομάζετο Χαλκιδικὴ. Κέντρα κεραμεικῆς ὑπῆρχον, ἐκτὸς τῆς Χαλκίδος, εἰς τὴν Ἐρέτριαν, τὴν Κάρυστον καὶ τὴν Κύμην, τὰ δὲ ὠραῖα ἀγγεῖα τῶν ἐργαστηρίων τῶν πόλεων αὐτῶν κατεσκευάζοντο μελανόμορφα. Ὡσαύτως ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα «ιερά» δηλαδὴ τοὺς ναοὺς τῆς εἰδωλολατρικῆς Εὐβοίας, περὶ τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω ἀρκετὰ εἰς τὰ περὶ θρησκείας, ὑπῆρχον εἰς τὴν Χαλκίδα τὸ προαναφερθὲν γυμνάσιον, δηλαδὴ τὸ γυμναστήριον, τὸ θέατρον, ἡ μεγάλη ἀγορά, καὶ ἡ λέσχη τοῦ ἀρχαιοτάτου Ἑλληνος ἥρωος Ἀλκμαίωνος καὶ πλεῖστα ἄλλα οἰκοδομήματα. Εἰς τὴν Ἐρέτριαν, ἀμιλλουμένην τὴν Χαλκίδα, ὑπῆρχε θέατρον, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἰστιαίαν καὶ εἰς ἄλλας ἴσως πόλεις τῆς Εὐβοίας. Τὰ θέατρα ταῦτα ἀναμένουν τὴν ἀποκάλυψιν των διὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεύνης⁴³.

Ἡ Ἱστορία ἐπὶ πλέον διέσωσεν ἀρκετὰ ὀνόματα Εὐβοέων ἀντιπροσώπων τῆς φιλοσοφίας, τῆς ποιήσεως, τῆς ρητορικῆς, τῆς μουσικῆς, τῆς ἱστοριογραφίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἰατρικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς ἀγαλματοποιΐας, καὶ τῆς ἀθλητικῆς ἐπιδόσεως. Οἱ φορεῖς ὅλων αὐτῶν τῶν πτυχῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ἀπεικονίζουσι καὶ αὐτοὶ εἰς ἀρκετὸν βαθμὸν τὸν πολιτισμὸν τῆς προχριστιανικῆς Εὐβοίας. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἦτο μία προέκτασις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀθηναίων, διότι οἱ Εὐβοεῖς, ὡς ἐν ἀρχῇ ἀνεφέρθη, συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (495-469 π.Χ.), ἀπέκτησαν δὲ ἐκ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς συναναστροφῆς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἀθηναίων «τύπον ἀττικόν», καὶ ἠκολούθησαν ὡς δορυφόροι τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων.

Φιλόσοφοι. Ἐξ Ὁρεοῦ κατήγετο ὁ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀκμάσας φιλόσοφος Εὐφραῖος ἢ Εὐφράτης. Κατὰ τὴν διαμονὴν του, ἐπὶ τινὰ ἔτη, εἰς τὰς Ἀθήνας διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος. Συνανεστρέφετο φιλοσόφους καὶ μαθηματικούς μετὰ τῶν ὁποίων συνέτρωγε, καλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν γράπεζάν του. Ὁ Πλάτων (424-347 π.Χ.) συνέστησε τὸν Εὐφραῖον εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Περδίκκων Γ' (365-359 π.Χ.) καὶ προσληφθεὶς ὡς σύμβουλος του ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλην ἐπιρροήν. Ὁ

43. Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἡ Ἑλληνιστικὴ Χαλκίς, Ἀθήναι 1972, σελ. 37, σημ. 20 καὶ σελ. 15, σημ. 2. — Διονυσίου Καλογεροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τῶν Θεσσαλικῶν Σποράδων (1471-1937), Ἀθήναι 1937, σελ. 51 (195), σελ. 52 (201) καὶ σελ. 222 (789). — Κ. Κουρουνιώτου, Ἀγγεῖα Ἐρετρίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Κ', Ἀθήναι 1975, σελ. 480 (1290). — Κ. Κουρουνιώτου, Δύο λευκαὶ λήκυθοι ἐξ Ἐρετρίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 481 (1305). — Γ. Καψάλη, Χαλκίς, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 24, σελ. 428β.

διάδοχος τοῦ Περδίκκα Γ', βασιλεὺς Φίλιππος Β', (359-336 π.Χ.), ἀπεμακρυνεν αὐτὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ συμβούλου καὶ ὁ Εὐφραῖος, ἀφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τῶν Μακεδόνων, καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν ὅμως ὁ Φίλιππος Β' ἐπεκράτησε τῆς Ἑλλάδος ὁ Εὐφραῖος ἠτύοκτόνησε διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ. Φαίνεται πάντως, ὅτι ὁ Εὐφραῖος παρέμεινεν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα πλησίον τοῦ βασιλέως Φιλίππου Β', ὅστις εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀγαποῦσε τὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας. Μεγαλοφυῆς υἱὸς τοῦ Φιλίππου Β' εἶναι, ὡς γνωστὸν, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος⁴⁴.

Εἰς τὴν Ἐρέτριαν ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 340-339 π.Χ. ὁ φιλόσοφος Μενέδημος. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κλεισθένης ἦτο κτίστης. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του ἤσκησε καὶ ὁ υἱὸς του Μενέδημος νέος ἀκόμη τὴν ἡλικίαν. Μεγαλύτερος τῶν εἴκοσι ἐτῶν μετέβη ὡς στρατιώτης εἰς τὰ Μέγαρα καὶ ἐκεῖ ἐγνώρισε, διὰ μέσου τοῦ μετέπειτα ἀχωρίστου φίλου του φιλοσόφου Ἀσκληπιάδου, τὸν περίφημον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰς ἀρετάς του, φιλόσοφον Στίλπωνα τὸν Μεγαρέα, σχολάρχην τῆς Μεγαρικῆς σχολῆς, τοῦ ὁποίου μαθητὴς ἦτο ὁ Ἀσκληπιάδης. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Στίλπωνος ἐπέδρασε βαθύτατα ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ Μενέδημος ἐπεσκέφθη δι' ὀλίγον χρονικὸν διάστημα τὰς Ἀθήνας, καὶ ἤκουσεν ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ἀσκληπιάδου μαθήματα φιλοσοφίας, ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὴν Ἡλείακην σχολὴν τοῦ Φαίδωνος, τῆς ὁποίας ἀργότερον ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν, ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα. Ὡσαύτως μετέβη καὶ εἰς τὴν Κύπρον. Ἡ φιλοσοφικὴ μόρφωσις τοῦ Μενεδήμου ὀφείλεται εἰς τὸν Στίλπωνα, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔμεινε μετὰ τοῦ Ἀσκληπιάδου ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὸ ἔτος 308-307 περίπου ὁ Μενέδημος ἴδρυσεν τὴν ἰδικὴν του σχολὴν εἰς τὴν γενέτειράν του Ἐρέτριαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ σχολὴ ὠνομάσθη Ἐρετρικὴ ἢ Ἐρετριακὴ, σημαντικώτατος ἐκπρόσωπος τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ἴδιος. Ἄν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λειτουργίας τῆς σχολῆς του οἱ Ἐρετρίεῖς ἐτάχθησαν ἐπιφυλακτικῶς πρὸς τὴν σωκρατικὴν διδασκαλίαν του, ὅμως ἀργότερον ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, οἱ ὅποιοι τοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὰ κοινὰ τῆς πόλεως των καὶ ἔκτοτε ἡ ζωὴ τοῦ Μενεδήμου συνυφαίνεται μετὰ τῶν πολιτικῶν δραστηριοτήτων του διὰ τὴν Ἐρέτριαν, καὶ μάλιστα κατὰ πρωτεύοντα ρυθμὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν του δραστηριότητα. Εἰς τὴν πολιτικὴν του δραστηριότητα ἦτο «ἀνυποχώρητος ὑπερασπιστὴς τῶν δικαιωμάτων τοῦ δήμου καὶ σφοδρὸς πολέμιος τῶν ὀλιγαρχικῶν». Ὁ Μενέδημος ἔχων τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἐρετρίων, διὰ τῆς ἀναθέσεως εἰς αὐτὸν τῆς φροντίδος περὶ τοῦ δημοκρατικοῦ μέλλοντος τῆς Ἐρετρίας καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς αὐτονομίας αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας κατὰ τὴν τεταραγμένην χρονικὴν

⁴⁴. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 11, σελ. 828β, ἐν λέξει Εὐφραῖος, καὶ τόμος 16, σελ. 508α-β.

περίοδον τῆς διαμάχης τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπολιτεύθη μετὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ συνέσεως καὶ ἐπιτυχίας ὑπὲρ τῆς γενετείας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βασιλείων τῆς Μακεδονίας Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (294-287 π.Χ.) καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (277-239 π.Χ.), τῶν ὁποίων εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν. Ἐξορισθεὶς ὁ Μενέδημος, κατόπιν σκευωρίας, ἐκ λόγων πολιτικῶν ἀντιζηλιῶν ἐκ τῆς Ἐρετρίας εἰς τὸν Ὀρωπόν, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιγόνου Γονατᾶ καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 266-265 π.Χ. ἀπὸ στενοχωρίαν καὶ ἀσιτίας, δηλαδὴ ἀπεργίαν πείνης ἑπτὰ ἡμερῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του διὰ χαλκοῦ ἀνδριάντος, ὅστις ἐστῆθη εἰς τὸ ἀρχαῖον στάδιον τῆς Ἐρετρίας. Ἡ φιλοσοφικὴ Ἐρετρικὴ σχολὴ τοῦ Μενεδήμου, ἀνδρὸς ἰσχυρᾶς μὲν προσωπικότητος, ἀλλὰ ἰδιορρύθμου, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἑνα κύκλον μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἤκουον τὴν διδασκαλίαν τοῦ φιλοσόφου, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ἔπαυσεν ἡ λειτουργία αὐτῆς. Εὐβοεῖς μαθηταὶ τοῦ Μενεδήμου ἀναφέρονται Κτησίβιος ὁ Χαλκιδεὺς καὶ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος. Ἡ Ἐρετρικὴ σχολὴ εἶχε πνευματικὸς δεσμοὺς μὲ τὴν σωκρατικὴν διδασκαλίαν, καὶ ἦτο παραφυὰς τῆς Μεγαρικῆς σχολῆς τοῦ Εὐκλείδου καὶ τοῦ Στίλπωνος. Ὁ Μενέδημος ἐθεωρεῖτο ὡς μία ἀπεικόνισις τοῦ Σωκράτους, ἐπηρεάζε δὲ ὄχι μόνον μὲ τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐνάρετον ζωὴν καὶ τὸ παράδειγμά του, ἣ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος «τὸ ἔργον ἅμα τῷ λόγῳ συνῆψεν». Αἱ ἀναζητήσεις αὐτοῦ ἐστρέφοντο εἰς ἠθικὰ θέματα καὶ προτιμοῦσε νὰ ἀσχολῆται μὲ ἠθικὰ προβλήματα. Διεκρίνετο διὰ τὴν «λογικὴν του εὐστροφίαν καὶ τὴν συλλογιστικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα». Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὁ Μενέδημος ἠσπάζετο τὴν ἐν προκειμένῳ ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, καὶ ἐδίδασκε τὴν ἐνότητα τοῦ ἀγαθοῦ, ἣ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος (Περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς, II) «Μενέδημος μὲν ὁ ἐξ Ἐρετρίας ἀνήρει τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὰς διαφορὰς, ὡς μιᾶς οὐσης καὶ χρωμένης πολλοῖς ὀνόμασι· τὸ γὰρ αὐτὸ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ δικαιοσύνην λέγεσθαι, καθάπερ βροτὸν καὶ ἄνθρωπον». Ὁ Μενέδημος διατηροῦσε φιλίαν μετὰ τοῦ διασήμεου ποιητοῦ Ἀράτου, καταγομένου ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἔργον του Φαινόμενα ἀναγράφει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι («γένος») τοῦ Θεοῦ, στίχον τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πράξ. 17,28) κατὰ τὴν δημηγορίαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου⁴⁵.

45. Βασιλείου Α. Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἐρετρικὴ Σχολή, Ἀθήνα 1980, σελ. 38, σελ. 40, σελ. 46-62, σελ. 79, σελ. 82, σελ. 89, σελ. 101 καὶ σελ. 140-141. Σημειωτέον, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου Μενεδήμου ἀναμνησθῆναι μὲ τοὺς Ἐβδομήκοντα (Ο') μεταφραστὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διευκρίνισις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δίδεται ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Κύρκου εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο (ἔπερ ἐλήφθη κατ' ἐξοχὴν ὑπ' ὄψιν), καὶ δὴ εἰς τὴν σελίδα 181. — Γεωργίου Δ. Φαράντου, Ἡ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῶν Ἐρετρικῶν, ἡ γιγαντομαχία περὶ τῆς οὐσίας, ἐν Ἀρ-

Ποιηταί. Ὁ Πλούταρχος (Περὶ μουσικῆς, III) πληροφορεῖ ὅτι, ὁ Ἡρακλείδης εἰς τὴν «Συναγωγὴν τῶν ἐν μουσικῇ» λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς Λίνος ἔγραψε θρήνους. «Λίνον —γράφει ὁ Πλούταρχος— τὸν ἐξ Εὐβοίας, θρήνους πεποιηκέναι λέγει». Γενέτειρα τοῦ Λίνου θεωρεῖται ἡ Χαλκίς. Ἡ προσωπικότης τοῦ Εὐβοέως τούτου ποιητοῦ τῆς ἀπομεμακρυσμένης ἀρχαιότητος εἶναι συνδεδεμένη μετὰ πολλῶν μύθων⁴⁶.

Κατὰ τὸν βον π.Χ. αἰῶνα ἔζησεν ὁ ἐκ Χαλκίδος καταγόμενος Ὑπόδικος, ποιητὴς διθύραμβου, ἦτοι ποιητικοῦ εἴδους ἀφιερωμένου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Ὁ Ὑπόδικος κατὰ τοὺς διθύραμβικοὺς ἀγῶνας εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Διονυσίων τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο πρὸ τῶν ἡμερῶν τῶν παραστάσεων τῶν τραγωδιῶν, ἐνίκησε λαμπρὰν νίκην κατὰ τὸ ἔτος 509-508 π.Χ. Ὁ ποιητὴς Ὑπόδικος εἶναι ἐκ τῶν πρώτων εἰσηγητῶν χοροῦ ἀνδρῶν εἰς τὸν διθύραμβον⁴⁷.

Ἄλλος ἐκ Χαλκίδος ποιητὴς, καὶ δὴ παιάνων, ἦτο ὁ Τύννιχος Ζήσας πρὸ τοῦ Αἰσχύλου (525-456 π.Χ.). Οὗτος συνέθεσε παιᾶνα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων θαυμάζει (Πλάτωνος Ἴων, 534). «Διὰ ταῦτα δὲ —γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ Πλάτων— ὁ θεὸς ἐξαιρούμενος τούτων τὸν νοῦν τούτοις χρῆται ὑπηρεταῖς καὶ τοῖς χρησμοδοῖς καὶ τοῖς μάντεσι τοῖς θείοις, ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες εἰδῶμεν, ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοῦ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς. Μέγιστον δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ Τύννιχος ὁ Χαλκιδεύς, ὃς ἄλλο μὲν οὐδὲν ἴσως ἐποίησε ποίημα, ὅτου τις ἂν ἀξιόσπει μνησθῆναι, τὸν δὲ παῖωνα ὃν πάντες ἄδουσι, σχεδόν τι πάντων μελῶν κάλλιστον, ἀτεχνῶς, ὅπερ αὐτὸς λέγει, εὐρημά τι Μοισᾶν. Ἐν τούτῳ γὰρ δὴ μάλιστα μοι δοκεῖ ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι ἡμῖν, ἵνα μὴ διστάζωμεν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπινα ἐστὶ τὰ καλὰ ταῦτα ποιήματα οὐδὲ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῶν καὶ θεῶν, οἱ δὲ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρμηνεῖς εἰσὶ τῶν θεῶν, κατεχόμενοι ἐξ ὅτου ἂν ἕκαστος κατέχεται. Ταῦτα ἐνδεικνύμενος ὁ θεὸς ἐξεπίτηδες διὰ τοῦ φαυλοτάτου ποιητοῦ τὸ κάλλιστον μέλος ἦσεν». «Ὅταν οἱ Δελφοὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Αἰσχύ-

χεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Κ', Ἀθήναι 1975, σελ. 231-244. — Βασιλείου Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, τόμος Α', Ἀθήναι 1909, σελ. 195-196. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 5, σελ. 830α, ἐν λέξει Ἀσκληπιάδης.

46. Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήναι 1964, σελ. 55 καὶ σημ. 2.

47. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Γ' 2, σελ. 426. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 23, σελ. 699β, ἐν λέξει Ὑπόδικος.

λον νά συνθέσῃ παιᾶνα διὰ τὸν θεόν, ὁ Αἰσχύλος ἀπήντησεν, ὅτι ἀριστουργηματικὸν παιᾶνα ἔχει γράψῃ ὁ Τύννιχος⁴⁸.

Εἰς τὴν Ἑρετρίαν ἐγεννήθη τὸ 484 π.Χ. ὁ τραγικὸς ποιητὴς Ἀχαιοῦς. Ὁ Ἀχαιοῦς ἐδίδαξε 44 δράματα, ἢ κατ' ἄλλους 30 ἢ 24, καὶ ἐνίκησε, κατὰ δραματικούς ἀγῶνας, ἑνδεκα νίκας. Θεωρεῖται σχεδὸν ἐφάμιλλος πρὸς τοὺς μεγάλους Ἑλληνας τραγικοὺς ποιητὰς Αἰσχύλον, Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην. Ἠσχολήθη ὡσαύτως ἐπιτυχῶς καὶ μὲ σατυρικά δράματα. Ὁ συμπολίτης αὐτοῦ φιλόσοφος Μενέδημος ἐθαύμαζε τὰ σατυρικά του ἔργα, ἔδιδεν ὅμως τὸ «δευτερεῖον» εἰς αὐτά, τὸ δὲ «πρωτεῖον» τὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Αἰσχύλον⁴⁹.

Κατὰ τὸ ἔτος 330 π.Χ. ἐγεννήθη ἐν Χαλκίδι ὁ τραγικὸς ποιητὴς Λυκόφρων, ὅστις ἔδρασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου (284-246). Εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει αὐτῇ περίφημον βιβλιοθήκην τῶν Πτολεμαίων διώρθωσε τὰ κείμενα τῶν κωμικῶν ποιητῶν. Ἀνῆκεν εἰς τὴν λεγομένην «Πλειάδα» τῶν τραγικῶν ποιητῶν, οἱ ὅποιοι ἔμειναν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ὁ Λυκόφρων πρὸ τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς Ἀλεξανδρείαν διέμενεν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἔγραψε τὸ σατυρικόν του δράμα Μενέδημος, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει μὲ εὐχάριστον τρόπον καὶ πρὸς ἐγκωμιασμὸν τὴν «αταπεινὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑψηλὴν σκέψιν τοῦ Ἑρετριέως φιλοσόφου» Μενεδήμου, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν οὗτος καὶ τὸν ἐπεσκέπτετο εἰς τὴν ἐν Ἑρετρίᾳ σχολὴν του, καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Μενέδημος διατηροῦσε φιλίαν. Τοῦ Λυκόφρονος περιεσώθησαν 20 ἐπιγραφαὶ δραμάτων καὶ μία τραγωδία του μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀλεξάνδρα ἢ Κασσάνδρα. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος τούτου εἶναι σκοτεινὴ ὡς οἱ σιβυλλικοὶ χρησμοί, αἱ δὲ χρησιμοποιούμεναι λέξεις εἶναι σπάνιαι καὶ παράδοξοι, ἀπασχόλησε δὲ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ τραγωδία αὕτη πολλοὺς διαπρεπεῖς φιλολόγους⁵⁰.

Ὁ Χαλκιδεὺς Εὐφώριον, γεννηθεὶς τὸ 276-275 π.Χ., ἦτο ἐπικὸς καὶ ἐλεγειακὸς ποιητὴς, ἔγραψε δὲ καὶ ἐπιγράμματα. Ἐκ Χαλκίδος μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅπου ἐφοίτησεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν γενόμενος μαθητὴς τοῦ

48. Γ. Φουσόρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 57, σημ. 3 καὶ 4. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 23, σελ. 490β, ἐν λέξει Τύννιχος.

49. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 6, σελ. 376γ. — Βασιλείου Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἑρετρικὴ Σχολή, Ἀθήνα 1980, σελ. 163, σελ. 169 καὶ σελ. 186. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Γ' 2, σελ. 406.

50. Βασιλείου Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἑρετρικὴ Σχολή, Ἀθήνα 1980, σελ. 71-72, σελ. 97, σελ. 164 καὶ σελ. 181. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Ε', σελ. 308-309, σελ. 383 καὶ σελ. 394. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 16, σελ. 348-349α, ἐν λέξει Λυκόφρων.

ἀκαδημειοῦ Λυκάδου καὶ τοῦ περιπατητικοῦ Πρυτάνιδος. Ὁ Θηβαῖος Ἀρχέβουλος ἐδίδαξεν εἰς αὐτὸν τὴν ποίησιν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος ὁ μέγας (222-187 π.Χ.) προσεκάλεσε τὸν Εὐφορίωνα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸν διώρισεν ἐπιστάτην, ἦτοι βιβλιοθηκάριον, τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μεγάλης βιβλιοθήκης, παρέμεινε δὲ ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐπισυμβάντος τὸ 200 π.Χ. Ὁ Εὐφορίων ὑπῆρξε παραγωγικὸς ποιητῆς ἐπυλλίων, ἐνὸς δηλονότι εἰδους καταλόγων ἀπὸ τοπικοὺς αἰτιολογικοὺς καὶ γεωγραφικοὺς μύθους, ἀπεμιμῆτο δὲ τὸν προγενέστερον αὐτοῦ Χαλκιδέα ποιητὴν Λυκόφρονα, τὸν Καλλίμαχον καὶ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Ρόδιον. Ἔργα αὐτοῦ ἐπικᾶ ἀναφέρονται ταῦτα: Ἡσίοδος, Μοψοπία, Χιλιάδες, Ἄνιος, Ἀντιγραφὰ πρὸς Θεοδωρίδαν, τὸ ὅποῖον ἀναφέρει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωματεῖς Ε', VIII), Ἀπολλόδωρος, Ἀρτεμίδωρος, Γέρανος Δημοσθένης, Διόνυσος κεχηνώς, Ἐπικήδειος εἰς Πρωταγόραν, Ὑάκινθος, Ποτηριοκλέπτῃς ἢ Ἀραί, καὶ ἄλλα. Αἱ ἐλεγείαι αὐτοῦ ἐγένοντο εὐπρόσδεκτοι κυρίως εἰς τὴν Ρώμην. Ἀναφέρονται ὡσαύτως καὶ ἔργα αὐτοῦ ἱστορικοῦ καὶ γραμματικοῦ περιεχομένου⁵¹.

Ἔτεροι ἀρχαῖοι Εὐβοεῖς ποιηταὶ ἀναφέρονται ὁ κωμωδὸς Κλεόξενος ὁ Χαλκιδεὺς, υἱὸς τοῦ Ἀχαιοῦ, ὅστις ἀναγράφεται ὡς νικητῆς ποιητικοῦ ἀγῶνος εἰς τὰ ἐν Δήλῳ Διονύσια τοῦ ἔτους 268 π.Χ., ὁ ὡσαύτως Χαλκιδεὺς Παράμονος τραγῳδός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔτους 259 π.Χ. κατὰ τὰ ἐν Δήλῳ Διονύσια, καὶ ὁ ἕτερος Χαλκιδεὺς κωμωδὸς Πολύνικος, νικητῆς εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔτους 259 π.Χ. Υἱὸς τοῦ Χαλκιδέως Πυθίππου ἦτο ὁ Γόργιππος σατυρικός ποιητῆς, περὶ τοῦ ὁποῖου γνωστοποιεῖται ἐξ ἐπιγραφῶν, ὅτι ἐνίκησε κατὰ τοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνας τοῦ 50 π.Χ. κατὰ τὰ Σωτήρια εἰς τὰς Ἀκριφίας τῆς Βοιωτίας⁵². Ἐκ Καρύστου κατήγοντο ἀρχαῖοι ποιηταί, ἦτοι ὁ Ἀντιφάνης, ὁ Ἀπολλόδωρος, κωμικός ποιητῆς τῆς νέας κωμωδίας, ἐκ τῶν 12 κωμωδιῶν τοῦ ὁποῖου διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, καὶ ὁ Σιμωνίδης ὁ Καρύστιος ἢ Ἐρετριεὺς, ὅστις εἰς ἰαμβικούς τριμέτρους ἔγραψε τὴν συγκέντρωσιν τῶν Ἀχαιῶν ἐν Αὐλίδι, καὶ περὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἰφιγενείας⁵³.

Ρήτορες. Περὶ τὸ 420 π.Χ. ἐγεννήθη εἰς τὴν Χαλκίδα ὁ ρήτωρ

51. Ν. Ἀνδριώτου, Εὐφορίων ὁ Χαλκιδεὺς, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 11, σελ. 828α, ἐν λέξει Εὐφορίων. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἑκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Ε', σελ. 390.

52. Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἑλληνιστικὴ Χαλκίς, Ἀθήναι 1972, σελ. 14, σημ. 22. — Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 8, σελ. 626γ, ἐν λέξει Γόργιππος.

53. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 4, σελ. 937α (8), ἐν λέξει Ἀντιφάνης, τόμος 5, σελ. 178α, ἐν λέξει Ἀπολλόδωρος, καὶ τόμος 21, σελ. 853α, ἐν λέξει Σιμωνίδης. — Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 107, σημ. 6.

Ἰσαῖος, υἱὸς τοῦ Διαγόρου. Πολὺ ἔνωρίς ἦλθεν ἐκ Χαλκίδος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησεν ὡς μέτοικος καὶ διετελέσε μαθητῆς τοῦ Ἰσοκράτους ὀνομαστοῦ ρήτορος τῶν Ἀθηνῶν (436-338 π.Χ.). Περί τὸ 390 π.Χ. ἤρχισε τὴν ἐπαγγελματικὴν αὐτοῦ δράσιν ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς μέτοικος ἐστερεῖτο τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἀθηναίου πολίτου, δὲν ἀπήγγειλε μὲν δημοσίους λόγους, ἔδρυσεν ὅμως ρητορικὴν σχολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκε τὴν ρητορικὴν καὶ ἐπηγγέλλετο τὸν λογογράφον ρήτορα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τὸ ἔτος τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι γνωστὸν. Εἶναι, ἐξ ἄλλου, γνωστὸν ὅτι ὁ Ἰσαῖος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ μεγίστου τῶν ρητόρων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δηλαδὴ τοῦ Δημοσθένους (383-323 π.Χ.). Λέγεται μάλιστα, ὅτι ὁ Δημοσθένης, ὅταν ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ρήτωρ, μετέβη εἰς τὸν Ἰσαῖον, ἀριστὸν γνώστην τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου, καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πλέον ἐπῆρε τὸν διδάσκαλόν του εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐπὶ ἀμοιβῇ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀσχοληθῇ τελείως πρὸς τὴν μάθησιν αὐτοῦ, ἵνα, ἀφοῦ ἀποκτήσῃ τελείαν γνῶσιν τῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ τοῦ δικαίου, καταστῇ ἱκανὸς μὲ τὰ ἐφόδια ταῦτα νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀδικίαν τῶν ἐπιτρόπων σφετεριστῶν τῆς πατρικῆς του κληρονομίας. Ὁ Πλούταρχος (Δημοσθένης, 5) παρατηρεῖ: «Ἐχρήσατο δ' Ἰσαῖω (ὁ Δημοσθένης) πρὸς τὸν λόγον ὑφηγητῆ, καίπερ Ἰσοκράτους τότε σχολάζοντος, εἴτε, ὡς τινες λέγουσι, τὸν ὄρισμένον μισθὸν Ἰσοκράτει τελέσαι μὴ δυνάμενος, τὰς δέκα μναῖς διὰ τὴν ὀρφανίαν, εἴτε μᾶλλον τοῦ Ἰσαίου τὸν λόγον ὡς δραστήριον καὶ πανοῦργον ἐπὶ τὴν χρεῖαν ἀποδεχόμενος». Τοῦ ρήτορος Ἰσαίου διεσώθησαν 50 γνήσιοι λόγοι, δὲν διεσώθη ὅμως τὸ ἔργον αὐτοῦ, Ἰδίαί τέχνηαι, ἧτοι συγγραφὴ περὶ τῆς ρητορικῆς τέχνης. Οἱ λόγοι του ἀφοροῦν εἰς κληρονομικὰς ὑποθέσεις καθ' ὅσον οὗτος εἶχεν, ὡς προαναφέρθη, εἰδικευθῆ περὶ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον. Περιεσώθησαν οἱ λόγοι του Περί τοῦ Κλεωνύμου κλήρου, Περί τοῦ Μενεκλέους κλήρου, Ὑπὲρ Φιλωνίδου ψευδομαρτυριῶν ὑπὲρ τοῦ κύρους υἰοθεσίας τινός, Περί τοῦ Πύρρου κλήρου, Περί τοῦ Νικοστράτου κλήρου, καὶ ἄλλοι. Θεωρεῖται, ἐξ ἄλλου, ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἡ ζύμη τῆς ρητορικῆς δυνάμεως τοῦ Δημοσθένους πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸν διδάσκαλόν του Ἰσαῖον. Τὸ ὕφος τοῦ Ἰσαίου διακρίνεται διὰ τὴν λιτότητα, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν πυκνότητα. Ἐν συγκρίσει δὲ μὲ τὸν ρήτορα Λυσίαν (450-371 π.Χ.), παρατηρεῖται, ὅτι ὁ μὲν Λυσίας εἶναι ἀριστοτέχνης τοῦ λόγου, ἐνῶ ὁ Ἰσαῖος ὑπερέχει εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐξ ἄλλου, Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (μέσα τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος) εἰς τὸ ἔργον του Περί τῶν ἀρχαίων ρητόρων ὑπομνηματισμοί, παρατηρεῖ περὶ τοῦ Ἰσαίου, ὅτι «Λυσίας μὲν καὶ ὑπὲρ ἀδίκων ἐπειθε λέγων, Ἰσαῖος δὲ καὶ ὑπὲρ ἀγαθῶν λέγων ὑποπτος ἦν». Ὁ Ἰσαῖος συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν δέκα ρητόρων τοῦ «Κανόνος», ἧτοι τῶν δέκα ἐκλεκτῶν ρητόρων ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ὁμοτέχνων τῶν καὶ τῶν λογογράφων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ

Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος⁵⁴.

Ἐκ Καρύστου κατήγετο ὁ ρήτωρ καὶ ποιητῆς Διοκλῆς, ὅστις ἔδρασεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Αὐγούστου (31 π.Χ.-14 μ.Χ.). Τὸν ρήτορα Διοκλῆ ἀναφέρει μόνον ὁ Ρωμαῖος ρήτωρ Σενέκας, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκφράζεται περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐγκωμιαστικῶς. Ὁ Διοκλῆς εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐκφράζει τὰ διανοήματά του δι' εἰκόνων χωρὶς νὰ φθάνη εἰς ὑπερβολάς. Ἐκ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του διεσώθησαν μόνον ὀλίγοι στίχοι εἰς τὴν Παλατινὴν Ἀνθολογίαν⁵⁵.

Μουσικός. Ὁ Ἀθήναιος εἰς τὸ ἔργον του, Δειπνοσοφισταὶ (IB', 538) ἀναφέρει, ὅτι εἰς τοὺς ἐν Σούσοις τὸ 324 π.Χ. τελεσθέντας γάμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (356-323 π.Χ.) μετὰ τῆς Στατειρας θυγατρὸς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ νικηθέντος βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου Γ' τοῦ Κοδομανοῦ, μεταξὺ τῶν ἄλλων προσκεκλημένων, εἰς τὸ πενθήμερον συμπόσιον, διὰ τὸ γεγονός τῶν γάμων, ἦτο καὶ ὁ αὐλητῆς, δηλαδὴ παίκτης αὐλοῦ, Εὐβιος ὁ Χαλκιδεύς. Ἐκλήθησαν ἐκεῖ, πρὸς τέρψιν τῶν συνδαιτυμόνων, «θαυματοποιοὶ» δηλαδὴ ἐκτελεσταὶ πλαστῶν θαυμάτων, «ραψῳδοὶ» ἦτοι ἀπαγγελεῖς ὁμηρικῶν ἢ ἄλλων ποιημάτων, «φιλοκίθαρισται» δηλαδὴ παῖκται κιθάρας χωρὶς νὰ ἴδουν, «αὐλοῦδοι» ἦτοι ἄδοντες καὶ παίζοντες αὐλόν. «Παρῆλθον δὲ καὶ αὐληταί, οἱ πρῶτον τὸ πυθικὸν ἠύλησαν, εἶθ' ἐξῆς μετὰ τῶν χορῶν Τιμόθεος Φρύνιχος Καφισίας Διόφαντος, ἔτι δὲ Εὐβιος ὁ Χαλκιδεύς», ὡς αὐτολεξεὶ ἀναγράφεται εἰς τοὺς Δειπνοσοφιστάς.

Ἱστορικοί. Ὁ Ἐρετριεὺς Ἐκαταῖος, ὅστις ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (356-323 π.Χ.), ἔγραψε δύο ἱστορικὰ ἔργα, τὰ Εὐβοϊκὰ καὶ τὰ Ἐρετριακά. Ὁ Πλούταρχος εἰς τοὺς Παραλλήλους βίους του (Ἀλέξανδρος, 46) ἀναφέρει, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν συγγραφέων, καὶ τὸν «Ἐκαταῖον» τὸν «Ἐρετριέα»⁵⁶.

Ἐκ Καρύστου κατήγετο ὁ Ἀντίγονος. Οὗτος ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἐρετριεῶς φιλοσόφου Μενεδήμου (340-265 π.Χ.) περὶ τοῦ ὁποῦ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἐν Ἐρετρίᾳ σχολὴν αὐτοῦ. Ἐπειτα μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου συναναστράφη μετὰ φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐκεῖθεν προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου Ἀττάλου Α'

54. Δ. Μυσιρλή, Ἰσαῖος, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 13, σελ. 203β-204α καὶ τόμος 9, σελ. 146γ.— Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Γ' 2, σελ. 556 καὶ σελ. 552.

55. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 9, σελ. 309β, ἐν λέξει Διοκλῆς.— Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 107, σημ. 6.

56. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 9, σελ. 766γ, ἐν λέξει Ἐκαταῖος.

(241-197 π.Χ.), ὅστις ὑπῆρξε φίλος τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἐνταυτοῖς δὲ εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Πέργαμον καὶ ἀνεδείχθη «εἷς τῶν ἐξοχωτέρων λογίων τῆς παλαιότερας σχολῆς τῆς Περγάμου». Ἡ προγενεστέρα παραμονὴ τοῦ Ἀντιγόνου πλησίον τοῦ Μενεδήμου συνετέλεσεν ὥστε ὁ Ἀντίγονος νὰ ἀγαπήσῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ συγγράψῃ τοὺς Βίους τῶν φιλοσόφων, ἔργον τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ τῆς προσωπικῆς του ἐπικοινωνίας καὶ συναναστροφῆς μετ' αὐτῶν. Εἰς τὸν Μενεδήμου βίον, ὁ Ἀντίγονος περιγράφει τὴν διάταξιν τῶν συνδαιτυμόνων κατὰ τὰ ἐν Ἐρετρίᾳ συμπόσια τοῦ φιλοσόφου τούτου. Ἐκτὸς τοῦ Βίου τῶν φιλοσόφων, ὁ Ἀντίγονος ἔγραψε καὶ τὸ ἔργον, Συναγωγὴ παραδόξων ἱστοριῶν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει πολλὰ καὶ διάφορα παράδοξα καὶ μυθώδη διηγήματα, ἅτινα ὁ συγγραφεὺς συνέλεξεν ἀπὸ παλαιότερους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀμφισβητεῖται ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἔγραψε τὸ ἐπ' ὀνόματί του ἔργον *Περὶ τέχνης*⁵⁷.

Κατὰ τὸν 4ον πιθανῶς π.Χ. αἰῶνα ἔζησεν ὁ Χαλκιδεὺς ἱστορικὸς Ἀριστοτέλης, ὅστις ἔγραψεν ἱστορικὸν ἔργον *Περὶ Εὐβοίας*, τοῦ ὁποῖου τὸν τίτλον περιέσωσεν ὁ Ἀρποκρατίων⁵⁸. Κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησεν ἕτερος εὐβοεὺς ἱστορικὸς, ὁ Ἀρχέμαχος, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (*Γεωγραφικά*, I, 465), τοῦ Πλούταρχου καὶ τοῦ Ἀθηναίου, καὶ ἔγραψεν ἱστορικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον *Εὐβοϊκά*. Ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ ἔργον του *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος* (XXVII) ἀναγράφει τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ Ἀρχεμάχου: «Οὐ γὰρ ἄλλον εἶναι Σάραπιν, ἢ τὸν Πλούτωνα φασι, καὶ Ἴσιν τὴν Περσέφασσαν, ὡς Ἀρχέμαχος εἴρηκεν ὁ Εὐβοεὺς»⁵⁹. Κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν χρονικὴν περίοδον (300 π.Χ. καὶ ἐξῆς) ἔζησεν ὁ Χαλκιδεὺς ἱστορικὸς Φίλιππος, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος εἰς τοὺς *Παραλλήλους βίους* του (*Ἀλέξανδρος*, 46) παραλλήλως πρὸς τὸν ὡς ἄνω Ἐρετριέα ἱστορικὸν Ἐκαταῖον. Ἐτερος Χαλκιδεὺς ἱστορικὸς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος

57. Γ. Κ. Γαρδίκη, Ἀντίγονος γραμματικὸς ἐκ Καρύστου, ἐν *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ* («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 4, σελ. 856β. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (*Ἐκδοτικῆ Ἀθηνῶν*), τόμος Ε', σελ. 313 καὶ σελ. 361. — Βασίλειου Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἐρετρικὴ Σχολή, Ἀθήνα 1980, σελ. 79-80, σελ. 182 καὶ σελ. 158. — Σημειωτέον, ὅτι ὁ Ἐπαμ. Βρανόπουλος χρονολογεῖ τὴν ζωὴν τοῦ Ἀντιγόνου Καρυστίου μεταξύ τῶν ἐτῶν 60 π.Χ. καὶ 40 μ.Χ. (*Ἐπαμ. Βρανόπουλου, Πολιτιστικὰ ποικίλα τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν*, τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 249, σημ. 18).

58. Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 57, σημ. 5.

59. *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ* («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 5, σελ. 729α, ἐν λέξει Ἀρχέμαχος. — Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 39, σημ. 11. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (*Ἐκδοτικῆ Ἀθηνῶν*), τόμος Ε', σελ. 361.

εἶναι ὁ Διονύσιος, τοῦ ὁποίου τὸ ἱστορικὸν ἔργον δὲν περιεσώθη⁶⁰.

Δικαστικός. Κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησεν ὁ ἐκ Καρύστου καταγόμενος δικαστὴς Χαρίανθος, υἱὸς τοῦ Ἀρισταγόρα. Ὁ Εὐβοεὺς οὗτος δικαστὴς τῆς προχριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἔγινε γνωστὸς ἀπὸ μαρμαρίνην στήλην, ἣ ὁποία εὐρέθη εἰς τὸν παραλιακὸν οἰκισμὸν Πόρτο Καστρί ἢ Καστρί τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς Εὐβοίας. Εἰς τὴν μαρμαρίνην στήλην ἔχουν χαραχθῆ δύο τιμητικὰ ψηφίσματα τῆς νήσου Κιμώλου τῶν Κυκλάδων, τὰ ὁποία ἀναφέρονται εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ Καρυστίου τούτου δικαστοῦ. Τὰ ψηφίσματα εἶναι συντεταγμένα εἰς τὴν δωρικὴν διάλεκτον τῆς Κιμώλου. Ὡς δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν ψηφισμάτων, ἐπειδὴ εἶχε συσσωρευθῆ πλῆθος ἐκκρεμῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Κιμῶλιοι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς αὐτῶν, πιθανῶς μεταξύ πιστωτῶν καὶ ὀφειλετῶν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν ξένου καὶ ἀμερολήπτου δικαστοῦ καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ Χαρίανθος. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἐξέδικασε τὰς περισσοτέρας ὑποθέσεις ταύτας «δι' ἐξωδίκου διαιτησίας», παρέμειναν δὲ μερικαὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐχρειάσθη ἐπίσημος ἢ δικαστικὴ ἀπόφασις. Ἐδρα τοῦ δικαστηρίου ὑπῆρξε προφανῶς τὸ ἐν Κιμῶλι «ἱερόν» τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ χειρισμὸς τῆς ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν τῶν Κιμωλίων ἀπὸ μέρους τοῦ δικαστοῦ Χαριάνθου ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἐπιτυχῆς καὶ οἱ Κιμῶλιοι, διὰ τὴν εὐθυκρισίαν καὶ ἀκριβοδικίαν αὐτοῦ, ἀπένειμον εἰς αὐτὸν ἐπισήμως ὄλας τὰς τιμὰς, τὰς τότε ἀποδιδομένας εἰς ξένους δικαστάς, συμπεριλαμβανομένου καὶ χρυσοῦ στεφάνου. Εἰς δὲ τὸν γραμματέα τοῦ δικαστοῦ ἀπένειμον στέφανον ἐλαίας. «Τέλος ὁ δῆμος τῶν Κιμωλίων ἀπεφάσισε νὰ ἀπαθανάτιση τὰς πράξεις τοῦ Χαριάνθου καὶ τοῦ γραμματέως, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως στηλῶν φερουσῶν τὰ τιμητικὰ ψηφίσματα εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς Κίμωλον καὶ εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ποσειδῶνος τῆς Γεραιστοῦ, τὸ σπουδαιότερον θρησκευτικὸν κέντρον πλησίον τῆς πατρίδος τοῦ δικαστοῦ. Κιμῶλιος πρεσβευτὴς ἀπεστάλη μετὰ τοῦ Χαριάνθου διὰ νὰ ἐπιστατήσῃ κατὰ τὰς τελετὰς εἰς Γεραιστόν». Τὸ ἐπιτυχὲς δικαστικὸν τοῦτο γεγονός, ἀπολύτως τιμητικὸν διὰ τὸν Καρύστιον δικαστὴν Χαριάνθον, τοποθετεῖται χρονολογικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (277-239 π.Χ.) ἢ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος (229-221 π.Χ.)⁶¹.

Ἰατροί. Υἱὸς τοῦ ἱατροῦ Ἀρχιδάμου ἢ Ἀρκίδα ὑπῆρξεν ὁ περιήκουστος Καρύστιος ἱατρὸς Διοκλῆς, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὰ ἔτη περίπου 340-260 π.Χ.. Ἐκτὸς τῶν καταπληκτικῶν ἱατρικῶν αὐτοῦ γνώσεων, χάρις

60. Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Πολιτιστικὰ ποικίλα τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοικῶν Μελετῶν, τόμος Κ', Ἀθῆναι 1975, σελ. 250.

61. Th. W. Jacobsen — P. M. Smith, Δύο Κιμωλιακὰ ψηφίσματα πρὸς τιμὴν δικαστοῦ ἐκ Γεραιστοῦ Εὐβοίας, ἐν «Βιβλιοθήκη Ἀφεντακείου κληροδοτήματος», Κιμωλίακὰ, τόμος Ζ', Ἀθῆναι 1977, σελ. 17-40.

εἰς τὰς ὁποίας ἐχαρκτηρίσθη ὡς «νεώτερος Ἴπποκράτης», εἶχε καὶ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Θεωρεῖται ὅτι ἦτο περιπατητικὸς φιλόσοφος καὶ ὅτι κατῶρθωσε νὰ προσαρμόσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἰατρικὴν μετὰ τὴν φιλοσοφίαν τῶν περιπατητικῶν, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ μίαν φιλοσοφικὴν ἰατρικὴν. Ὑπεστηρίχθη ἐπίσης, ὅτι ὁ Διοκλῆς πρέπει νὰ ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους (384-322 π.Χ.). Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ, κατὰ τινὰ χρονικὴν περίοδον, τὸ ἤσκησε καὶ ἐν Ἀθήναις. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Εἰδικώτερον τὸ ἔργον του Περὶ ἀνατομῆς, εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν ἀνατομικὸν ἔργον, ὅπως τὸ Ριζοτομικόν, εἶναι τὸ πρῶτον φαρμακολογικὸν ἑλληνικὸν σύγγραμμα, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ τῶν φαρμακευτικῶν φυτῶν. Ἔγραψεν, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ Περὶ πάθους αἰτίας καὶ θεραπείας, Θεραπευτικά, Ὑγιεινὰ πρὸς Πλείσταρχον, Περὶ πυρετῶν, καὶ Περὶ γυμναστικῆς⁶². Ἐτερος Καρύστιος ἰατρὸς τῆς ἀρχαιότητος εἶναι ὁ Ἀνδρέας, γνώμην τοῦ ὁποίου περὶ τῶν καταγμάτων ἀναφέρει ὁ Ἕλληνας ἰατροσοφιστῆς Κάσσιος (3ος μ.Χ. αἰών)⁶³.

Ζωγράφοι. Ζωγράφος Χαλκιδεύς, ὀνομαζόμενος Τιμαγόρας, ἐνίκησεν ἐν διαγωνισμῷ ζωγραφικῆς εἰς τὰ Πύθια τὸν ζωγράφον Πάναινον, ἀδελφὸν ἢ ἀνεψιὸν τοῦ μεγίστου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γλυπτῶν Φειδίου, καὶ ὕμνησε τὴν νίκην του ταύτην μετὰ ποιήματά του. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἀναφέρει ὁ Πλίνιος. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι εἰς τὰ Πύθια, ἦτοι εἰς τοὺς ἐν Δελφοῖς τελουμένους διαφόρους ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, πλὴν ἄλλων, εἶχον εἰσαχθῆ καὶ ἀγῶνες ζωγραφικῆς⁶⁴.

Ἐτερος Χαλκιδεύς ζωγράφος, ὁ Ἰσμηνίας, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Βίοι δέκα ρητόρων — Λυκοῦργος, 3) διὰ τῶν ἐξῆς: «Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ καταγωγὴ τοῦ γένους τῶν ἱερασαμένων τοῦ Ποσειδῶνος ἐν πίνακι τελείῳ, ὃς ἀνάκειται ἐν Ἐρεχθείῳ, γεγραμμένος ὑπ' Ἰσμηνίου τοῦ Χαλκιδέως». Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ πίναξ ἦτο ἀνηρητὸς εἰς τὸ Ἐρέχθειον συμπεραίνεται ἡ ἀρίστη ἰκανότης τοῦ Χαλκιδέως τούτου ζωγράφου⁶⁵.

62. Ἀρ. Κούζη, Διοκλῆς ὁ Καρύστιος, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 9, σελ. 389β. — Βασιλείου Κύρκου, Ὁ Μενέδημος καὶ ἡ Ἐρετρικὴ σχολή, Ἀθήνα 1980, σελ. 189. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Γ' 2, σελ. 521-522 καὶ τόμος Ε', σελ. 284 καὶ σελ. 345.

63. Ἀρ. Κούζη, Ἀνδρέας (Καρύστιος) ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 4, σελ. 631β.

64. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 23, σελ. 36β (7) ἐν λέξει Τιμαγόρας. — Γ. Φουσόρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 57.

65. I. X. Πούλλου, Αἱ περὶ Εὐβοίας ἱστορικαὶ μαρτυρίαι τοῦ Πλουτάρχου, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοικῶν Μελετῶν, τόμος IB', Ἀθήνα 1965, σελ. 320.

Ἐρετριεὺς ζωγράφος ἦτο ὁ Φιλόξενος, ζήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 319 καὶ 297. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ὀνομαστοῦ ζωγράφου Νικομάχου τῆς ἀτικοθηβαϊκῆς σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀνήκεν ὁ Φιλόξενος. Οὗτος ἐζωγράφησε περίφημον πίνακα, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ ὁ Πλίνιος, τῆς παρὰ τὴν Ἴσδον μάχης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τοῦ Δαρείου, παραγγελεθῆναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Κασσάνδρου. Ἄλλος πίναξ τοῦ Φιλοξένου, σατυρικός, παρουσίαζε συμπόσιον τριῶν Σειληνῶν⁶⁶.

Ἀγαλματοποιοίς. Ὁ Πausanias (Ἑλλάδος περιήγησις, Ἡλιακὰ Α', 27,9) πληροφορεῖ, ὅτι οἱ Ἐρετριεῖς ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐν χάλκινον ἀγαλμα βόος, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσεν ὁ Ἐρετριεὺς Φιλησία. «Βοῶν δὲ τῶν χαλκῶν —γράφει ὁ Πausanias— ὁ μὲν Κορκυραῖον, ὁ δὲ ἀνάθημα Ἐρετριέων, τέχνη δὲ Ἐρετριέως ἐστὶ Φιλησίου»⁶⁷.

Ὀλυμπιονῆκαί. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας (265-340 μ.Χ.) εἰς τὸ ἔργον του, Ἀποσπάσματα τῶν Χρονικῶν Κανόνων Α', ἀναφέρει τὸν Χαλκιδέα Ὀλυμπιονικὴν Ἐρυσίαν, ὅστις ἐνίκησε «στάδιον», ἤτοι εἰς ἀγῶνας δρόμου ἐν Ὀλυμπίᾳ, κατὰ τὴν 62αν Ὀλυμπιάδα, ἣ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος 532 π.Χ.

Κατὰ τὴν 65ην Ὀλυμπιάδα, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἔτος 520 π.Χ. ἐνίκησε Γλαῦκος ὁ Καρύστιος εἰς τὸ ἀγώνισμα «πυγμὴ παίδων». Ὁ Γλαῦκος ἦτο υἱὸς τοῦ Καρυστίου Δημύλου καὶ ὅτε ἦτο ἔφηβος ἐβοήθει τὸν πατέρα του εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Μίαν ἡμέραν ὁ πατήρ του παρετήρησεν, ὅτι ὁ Γλαῦκος ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ προσαρμόσῃ τὸ ὕνιον εἰς τὸ ἄροτρον καὶ μὴ ἔχων σφυρίον ἢ λίθον, διὰ νὰ τὸ κτυπήσῃ, ἐχρησιμοποίησε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸ κτύπημα τῆς χειρὸς του καὶ ἐνέπηξε τοιοῦτοτρόπως τὸ ὕνιον εἰς τὸ ἄροτρον. Τὴν ἰκανότητα ταύτην τοῦ υἱοῦ του ἐθεώρησεν ὁ πατήρ του κατάλληλον διὰ νὰ ἀναδειχθῇ ὁ Γλαῦκος πυγμαχός, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀλυμπίαν. Ἐκεῖ ὁ Γλαῦκος, εἰς τὸ ἀγώνισμα πυγμῆς παίδων, κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχεν ἐπιτυχίαν, ἔνεκα ἀπειρίας εἰς τὸ ἄθλημα. Ἀλλ' ὁ παρὼν πατήρ του Δημύλος ἐφώναζεν εἰς τὸν υἱὸν του «ὦ παῖ τὴν ἀπ' ἀρότρου», δηλαδὴ «Κτύπησε ὅπως ἐκτύπησες τὸ ἀλέτρι», καὶ ἀφοῦ ἐκτύπησε βιαιότερον τὸν ἀνταγωνιστὴν του ἐνίκησεν αὐτὸν ἀμέσως, «αὐτίκα εἶχε τὴν νίκη», ὅπως γράφει ὁ Πausanias ἐξιστορῶν τὴν παράδοσιν ταύτην. Ὁ Πausanias πληροφορεῖ ἀκόμη, ὅτι ὁ Γλαῦκος, ἐκτὸς τῆς νίκης του εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἐνί-

66. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 24, σελ. 21γ, ἐν λέξει Φιλόξενος. — Γ. Φουσάρα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 57. — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Δ', σελ. 24.

67. Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 57.

κησε δύο νίκας εις τὰ ἐν Δελφοῖς Πύθια, ὀκτώ εις τὰ Νέμια δηλαδή εις τοὺς ἀγῶνας οἱ ὅποιοι διεξήγοντο εις τὴν κοιλάδα τῆς Νεμέας, καὶ ὀκτώ εις τὰ Ἴσθμια, ἦτοι εις τοὺς ἀγῶνας τοὺς τελουμένους πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος εις τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν. Ὁ ἀθλητὴς Γλαῦκος, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἔτυχε μεγάλων τιμῶν ἀπὸ τοὺς Καρυστίους συμπολίτας του. Ὅταν δὲ ἀπέθανε τὸν ἔθαψαν εἰς τινα νησίδα ὀνομασθεῖσαν «Γλαύκου νῆσον», ὁ δὲ υἱὸς του ἀφιέρωσε τὸν ὑπὸ τοῦ Γλαυκίου τοῦ Αἰγινήτου κατασκευασθέντα ἀνδριάντα τοῦ πατρὸς του Γλαύκου εις τὴν Ὀλυμπίαν (Παυσανίου Ἑλλάδος περιήγησις, Ἡλειακὰ Β', 10,1-3)⁶⁸.

Ὁ προαναφερθεὶς ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας εις τὰ Ἀποσπάσματα τῶν Χρονικῶν Κανόνων Α', ἐκτὸς τοῦ Χαλκιδέως Ὀλυμπιονίκου Ἐρυξίου, μνημονεῖ καὶ ἕτερον Χαλκιδέα Ὀλυμπιονίκην, τὸν Εὐρύλλον ἢ Γρύλλον, ὅστις ἐνίκησεν εις ἀγῶνας δρόμου κατὰ τὴν 112ην Ὀλυμπιάδα, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἔτος 332 π.Χ.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ ἀναφέρεται καὶ ὁ Ὀλυμπιονίκης «σταδίου», ἦτοι ἀγῶνων δρόμου, Ρόδων Κυμαῖος ἢ Θεόδωτος ἐκ τῆς Κύμης τῆς Εὐβοίας (;), πρωτεύσας κατὰ τὴν 213ην Ὀλυμπιάδα, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὸ ἔτος 73 π.Χ.⁶⁹.

Πρὸς τούτοις, ἐξ Ἐρετρίας κατήγετο ὁ ἀθλητὴς Κρόκων, νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ εις τὸ ἀγώνισμα κέλητος ἵππου, διὰ δὲ τὴν νίκην του ταύτην ἀφιέρωσεν εις τὴν Ὀλυμπίαν μικρὸν χάλκινον ἀγαλμα ἵππου, ὡς ἐξιστορεῖ ὁ Παυσανίας γράφων: «Νικασύλου δὲ τῆς εἰκόνης ἵππος τε οὐ μέγας ἔχεται χαλκοῦς, ὃν Κρόκων Ἐρετριεὺς ἀνέθηκεν ἀνελόμενος κέλητι ἵππῳ στέφανον» (Περιήγησις Ἑλλάδος, Ἡλειακὰ Β', 14,4).

Οἱ προαναφερθέντες Εὐβοεῖς Ὀλυμπιονῆκαι τῶν πανελληνίων ἀγῶνων ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τὴν κορυφαίαν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἀγωνιστικοῦ ιδεώδους εις τὴν προχριστιανικὴν Εὐβοίαν. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν τῶν νικητῶν, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων περιέσωσεν ἡ Ἱστορία, εἶναι γεγονός, ὅτι εις τὴν Εὐβοίαν, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἀθληταγωνιστικὴ δραστηριότης ἕνεκα μάλιστα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς δραστηριότητος ταύτης μετὰ τῆς θρησκευτικότητος καὶ τῶν ἑορτῶν. Οἱ ἀθλητικοὶ δὲ ἀγῶνες ἐκεῖνοι, ἐκλαμπρυ-

68. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν), τόμος Β', σελ. 503. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία («Ὁ Φοῖνιξ»), τόμος 8, σελ. 557β, ἐν λέξει Γλαῦκος. — Γ. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, Ἀθήνα 1964, σελ. 107.

69. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων - Εὐσέβιος Καισαρείας, τόμος 20, Ἀθήναι 1959, σελ. 154, σελ. 156 καὶ σελ. 159 (Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος). — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τόμος Β', σελ. 503, σελ. 504 καὶ σελ. 506).

νόμενοι ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, παρουσίαζον ἀθλητικὸν μεγαλεῖον συνδεδεμένον μὲ τὴν καλοκαγαθίαν, καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦσαν μίαν ὠραίαν πτυχὴν τοῦ πολυπύχου Εὐβοϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς προανεφέρθη, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον προέκτασις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ⁷⁰.

*

Ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ὅσα ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ τὰ ἀποτελέσασθαι τὸ εἰσαγωγικὸν ἢ προοιμιακὸν κεφάλαιον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς νήσου Εὐβοίας. Εἰς τὴν ὡς ἄνω ἱστορηθεῖσαν προχριστιανικὴν κατάστασιν, ἐξ ἐπόψεως θρησκείας καὶ πολιτισμοῦ, εὔρε τὴν Εὐβοίαν ὁ Χριστιανισμὸς, ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ⁷¹.

70. Εὐσταθίου Πάλλη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τελουμένων ἐν Εὐβοίᾳ ἀθλητικῶν ἀγώνων, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΔ', ἔτος 1968, σελ. 374 καὶ 389. — Πρβλ. Ἐπαμ. Βρανοπούλου, Ἡ πόλις τῆς Χαλκίδος κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἐν Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος ΙΘ', Ἀθῆναι 1974, σελ. 104-105.

71. Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐμφάνισιν, τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐξιστοροῦνται εἰς τὴν μελέτην μου «Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ», Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 8-32 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γρηγορίου Παλαμά). Ἡ ὡς ἄνω μελέτη ἀνεδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Δ', Ἀθῆναι 1956, σελ. 9-30.